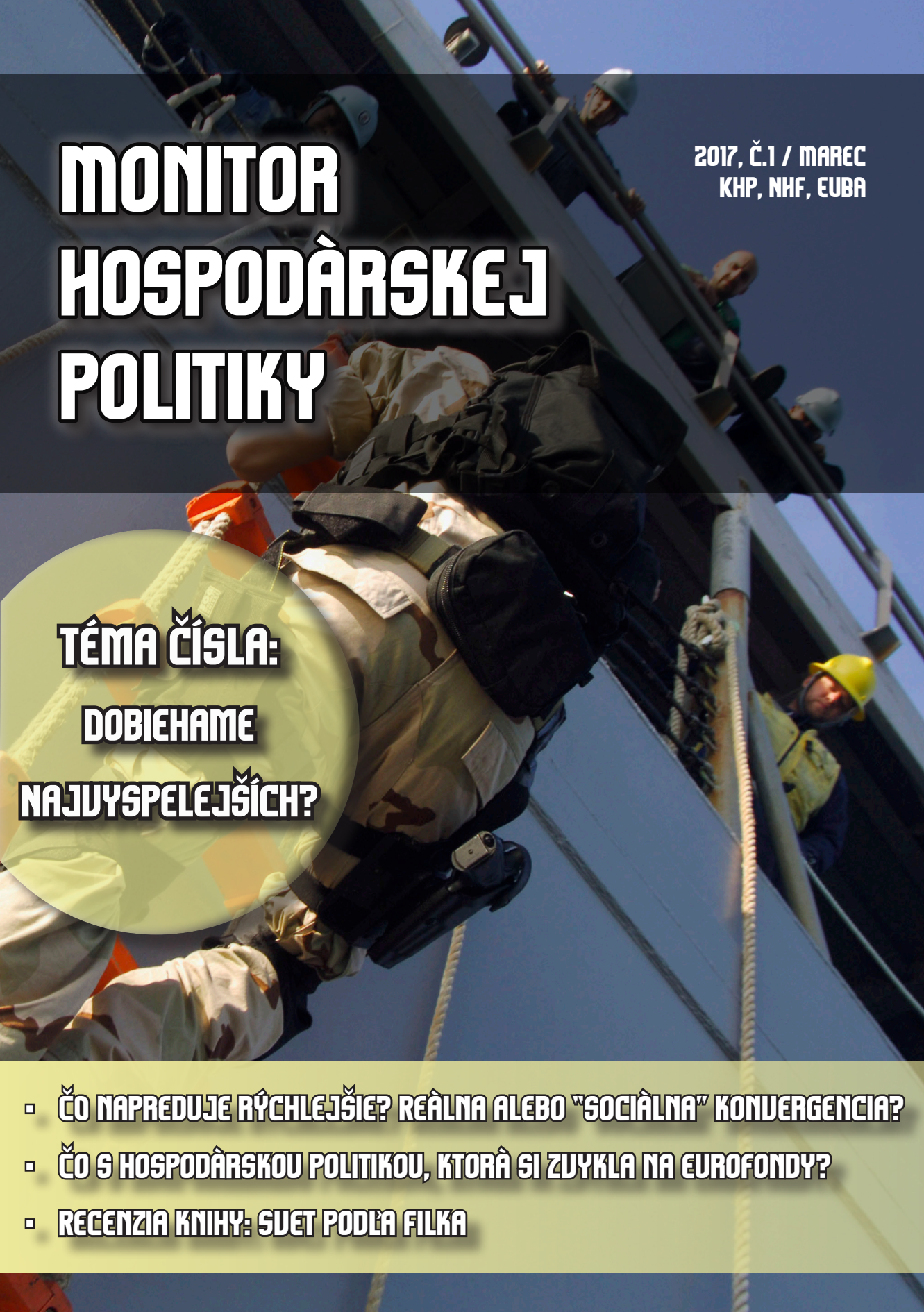

MONITOR HOSPODÁRSKEJ POLITIKY

2017, Č.1 / MAREC
KHP, NHF, EUBA

**TÉMA ČÍSLA:
DOBIEHAME
NAJUY SPELEJŠÍCH?**

- **ČO NAPREDUJE RÝCHLEJŠIE? REÁLNA ALEBO "SOCIÁLNA" KONVERGENCIA?**
- **ČO S HOSPODÁRSKOU POLITIKOU, KTORÁ SI ZUYKLA NA EUROFONDY?**
- **RECENZIA KNIHY: SVET PODĽA FILKA**

EDITORIÁL

Milí naši čitatelia,

Prihovárame sa vám tretíkrát prostredníctvom nášho časopisu.

Špeciálnu pozornosť sme tentoraz venovali dobiehaniu najvýkonnejších ekonomík. Sekciu „Téma čísla“ tak tvorí súbor článkov venovaných konvergencii (alebo ak chceme zblížovaniu, či dobiehaniu vyspelejších ekonomík). Tempo, akým bývalé transformujúce sa štáty dobiehajú vyspelejšie ekonomiky, je jedným z kritérií hodnotenia ich úspešnosti. My tu však vnímame konvergenciu širšie: dobiehanie špičkových ekonomík vo výkonnosti je sprevádzané (a niekedy podmienené) aj zblížovaním cenových hladín, mzdových hladín či zblížovaním štruktúrnych charakteristík produkcie. Kladieme si otázky o súbehu a súvislosti týchto a iných dimenzií konvergenzie.

Sekcia aktuality prináša provokujúcu úvahu o potrebe prípravy na éru, keď podporná barlička v podobe eurofondov bude chýbať. A tiež pohľad na výhodnosť pracovnej migrácie do hlavných miest V4.

Sekciu „Zaujímavosti“ teraz ovládli rozborý unikátnych javov v histórii stredo - a východoeurópskych ekonomík: popri pokračovaní historického seriálu o mĺňnikoch vo vývoji slovenskej ekonomiky je tu ajsonda do kreovania monetárnej politiky v podmienkach Balkánu (hlavne na príklade Albánska).

A zavádzame novinku: K trom pravidelným sekciám časopisu pripájame štvrtú, nepravidelnú. Pod názvom „Z nášho výskumu“ bude prinášať výňatky z výskumných prác. V tomto čísle táto sekcia prináša „chuťovku“ zo štúdie o papierenskom priemysle v SR.

Ak máte dobrý námet alebo pripomienku, napíšte nám! My sme otvorení.

Karol Morvay

OBSAH AKTUALITY

Do ktorého hlavného mesta z krajín V4 sa oplatí mladým migrovať za prácou?	3
Sme pripravení na post-eurofondovú éru ?	6
Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy	9

TÉMA ČÍSLA

Reálna verzus sociálna konvergencia v krajinách strednej a východnej Európy	10
Štruktúrna konvergencia krajín strednej Európy k pôvodným členským štátom EÚ	14
Dobíhanie cenovej hladiny - v súlade s dobiehaním výkonnosti?	18
EFSS ako možný nástroj podpory konvergenzie	21

ZAÚJÍMAVOSTI

Albánsko a jeho nudná monetárna revolúcia	24
Expanziou domáceho dopytu k vysokému, ale neudržateľnému rastu.	28
„Nielen Slovensko, ale žiadna krajina nedokáže mať naraz anglosaské dane, škandinávské výdavky a balkánsku korupciu“ - Recenzia knihy.	31
Čísla, ktoré nás zaujali	32

Z NÁŠHO VÝSKUMU

Papierenský priemysel na Slovensku - rozvojové trendy a národohospodárske súvislosti	33
--	----

Príspevky členov Katedry hospodárskej politiky vznikli v rámci projektu ITMS 26240120032: „Vytvorenie excelentného pracoviska ekonomického výskumu pre riešenie civilizačných výziev v 21. storočí“. Projekt bol spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Názory autorov prezentované v tejto publikácii nemusia reprezentovať názory inštitúcií v ktorých pôsobia.

Vedecko popularizačný časopis - Monitor hospodárskej politiky - štvrťročná periodicitá.

Príspevky jednotlivých autorov prechádzajú recenzným konaním.

Šéfredaktor: Karol Morvay, Výkonný redaktor: Martin Hudcovský

Redakčná rada: Martin Lábaj, Martin Hudcovský, Kristína Petriková, Elena Fífeková, Daniela Pobudová.

Vydáva: Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave.

ISSN: 2453-9287

Do ktorého hlavného mesta z krajín V4 sa oplatí mladým migrovať za prácou?

Martin Hudcovský
KHP, NHF, EUBA

Hlavné mesto akejkoľvek krajiny je centrom spoločenského, kultúrneho ale najmä ekonomického diania v krajine. Výnimkou nie sú ani hlavné mestá zoskupenia V4. Tieto mestá sa stávajú cieľom migrujúcej pracovnej sily, ktorá si v nich hľadá lepšie pracovné uplatnenie, ako by dosiahli v mieste svojho rodiska. So zvýšenou ekonomickou aktivitou v hlavných mestách sa však často spájajú aj väčšie náklady na život. Do ktorého mesta V4 sa teda najviac oplatí migrovať s ohľadom na jeho životné náklady?

Bratislava, Praha, Varšava aj Budapešť sú nepochybne hlavnými centrami ekonomickej aktivity vo svojej krajine. Spája sa s nimi vyššia výška mzdového ohodnotenia, avšak aj zvýšené náklady na život premietnuté do vyššej cenovej hladiny niektorých produktov a služieb (zo všetkých však najmä bývania). Meranie týchto nákladov však v realite vôbec nie je jednoduché. Zmeny celkovej cenovej hladiny sa štandardne nevykazujú v regionálnom aspekte, a už vôbec nie na úrovni miest. Pri analýze si tak musíme pomôcť dostupnosťou tzv. „mäkkých dát“ priamo od obyvateľov žijúcich v nich alebo z verejne dostupných zdrojov. Táto metodológia má však už na prvý pohľad značné nevýhody (najmä subjektívnosť respondentov). Tieto sa však priamo poskytovateľ údajov (www.numbeo.com) snaží obmedziť použitím rôznych štatistických filtrov a úpravou zadaných údajov¹ tak, aby čo najdôveryhodnejšie zobrazovali cenový vývoj konkrétnych základných produktov a služieb.

V čase ekonomického rozmachu sa do hlavných miest dostáva čoraz viac mladých ľudí, ktorí sa snažia nájsť si v nich adekvátne uplatnenie svojmu vzdelaniu za vyššie mzdy, ako by dosiahli vo svojom rodnom meste či obci (predpokladáme, že mobilita za prácou je vyššia u mladších pracovníkov, ako je tomu u starších). V hlavných mestách sú sústredené aj centrály rôznych podnikov, výskumné centrá, exekutíva a pod., takže voľba sťahovania sa za prácou v prípade

zamestnania sa v týchto inštitúciách je skôr nevyhnutnosťou.

Naša analýza životných nákladov v jednotlivých mestách sa tak bude pozeráť na hodnotenie, v ktorom hlavnom meste sú najnižšie životné náklady, najmä cez optiku mladého vysokoškolsky vzdelaného pracovníka. Tomu je prispôbený aj náš vytvorený fiktívny spotrebný kôš, u ktorého veríme, že váhy jednotlivých častí zodpovedajú priemernému spotrebnému správaniu takejto osoby. Výška mzdy, ktorou je tento pracovník ohodnotený je priemerná mzda v danom meste.² Tieto údaje sú dostupné v regionálnej ročenke každej krajiny a to najmä vďaka faktu, že každé hlavné mesto predstavuje samostatný či už región, alebo niekoľko okresov.

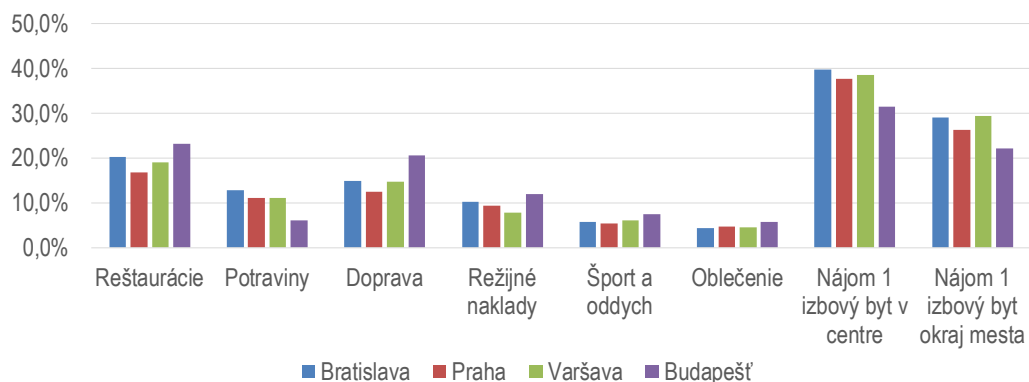
Pre bližšiu predstavu, za vhodný predmet analýzy sme si zvolili mladého človeka, ktorý si po rozhodnutí presťahovať sa našiel v hlavnom meste prenájom menšieho bytu.³ Žije relatívne aktívny sociálny život, stravuje sa čiastočne v reštauráciách a čiastočne domácou stravou. Rád športuje a oblieka sa do kvalitnejších odevov. Po meste cestuje verejnou dopravou, na dlhšie cesty používa svoje staršie osobné auto.

Pri pohľade na graf 1 možno vidieť, že

² Priemernú mzdu používame najmä z dôvodu dostupnosti údajov. Priemerná mzda podľa vzdelania (ktorá by bola vhodnejšia) sa na úrovni miest vôbec nepublikuje.

³ Kvôli rôznym cenám nájomného podľa polohy nehnuteľnosti, sme sa rozhodli vypracovať dva scenáre nákladov na prenájom – byt v centre mesta a byt na okraji mesta.

¹ Napr. odstránenie tzv. „extrémnych“ hodnôt, orezanie horného a spodného kvartilu vzorky a pod.

Graf 1: Podiel výdavkov jednotlivých zložiek spotrebného koša na priemernej hrubej mzde v mestách za rok 2015

Prameň: Vlastné výpočty, Databáza www.numbeo.com

najdôležitejšou položkou pri mesačných výdajoch je prenájom nehnuteľnosti. Prenájom v Bratislave v centre mesta by predstavoval až 40 % z priemernej hrubej mzdy v meste. Naopak v Budapešti by bola táto veľkosť pod hranicou jednej tretiny. Podobné poradie by sa ukázalo aj v prípade bývania na okraji miest, s výnimkou vyrovnania podielu Varšavy a Bratislavy, kde dosahujú takmer 30 %. V Budapešti by dosiahol tento pomer len tesne nad 20 % hrubého príjmu.

Avšak, ak práve nízke ceny nájomného zvýhodňujú Budapešť pred ostatnými mestami, tak táto výhoda sa neguje vyššími cenami u ostatných položiek (okrem potravín). V kategórii reštaurácie, doprava, réžia, šport a oblečenie dosahuje najvyšší podiel na hrubej mzde, a teda pracujúci si ich môže dovoliť z porovnaných miest najmenej. Najnižší podiel výdavkov z hlavných miest dosahuje Praha, v ktorej si za priemerný plat môže pracujúci dovoliť najviac návštev reštaurácií, dopravy a športu.

Ak teda chceme s určitou mierou zľahčenia určiť, ktoré mesto ponúka najlepší pomer životnej úrovne a životných nákladov pre nami zvoleného pracujúceho, stačí spočítať výdavky v jednotlivých kategóriách spotrebného koša následne predelené priemernou mzdou.

Výsledky sú v tabuľke 1.

Môžeme vidieť, že práve veľkosť nájomného v centre miest spôsobuje, že ani priemerná mzda pracujúceho v meste, by nemusela v prípade troch miest zo štyroch stačiť na pokrytie výdavkov nášho spotrebného koša. Ak však uvažujeme o prenášaní nehnuteľnosti na okraji mesta, Praha sa zdá byť mestom s najlepším pomerom nákladov a mzdy, pretože pri rovnakom množstve produktov v nej zamestnanec utratí najmenej. Druhou v poradí je Varšava s výdavkami na spotrebný koš o 5 p. b. vyššími ako v prípade Prahy. Budapešť, ktorá dosahovala výhodu v oblasti cien prenájomov, nakoniec dopadla spolu s Bratislavou horšie. Ich rozdiel voči Prahe je viac ako 10 % z hrubej mzdy, čo už nie je zanedbateľná suma.

Ako sa však vyvíjajú celkové životné náklady v čase? Bolo toto subjektívne poradie kvality života mladých, čerstvo presťahovaných vždy rovnaké? Rozhodli sme sa vytvoriť rovnakú analýzu s identickým spotrebiteľským správaním avšak pre rok 2011 (najstaršie dostupné údaje sú dostupné práve pre tento rok). Teda váhy v spotrebiteľskom koši zostávajú rovnaké, avšak ceny produktov a služieb spolu s priemernou mzdou sme zmenili na spomínaný rok. Výsledky

Tabuľka 1: Podiel celkových výdavkov spotrebného koša na priemernej hrubej mzde v mestách za rok 2015

	Náklady v centre mesta	Náklady na okraji mesta
Bratislava	108,1 %	97,4 %
Praha	97,4 %	86,1 %
Varšava	101,6 %	92,5 %
Budapešť	106,3 %	97,0 %

Prameň: Vlastné výpočty, Databáza www.numbeo.com, Štatistická ročenka regiónov SR, ČR, HU a PL.

v tabuľke 2 hovoria, že vývoj životnej úrovne v mestách meraný našim spotrebným košom sa zásadne menil.

mesta je potrebných 60 mesačných miezd V porovnaní s Prahou je tak tento počet o takmer 40 % nižší. Rozdiely v kúpe bytu v centre

Tabuľka 2: Podiel celkových výdavkov spotrebného koša na priemernej hrubej mzde v mestách za rok 2011

	Náklady v centre mesta	Náklady na okraji mesta
Bratislava	130,2 %	116,6 %
Praha	102,9 %	89,6 %
Varšava	101,1 %	92,5 %
Budapešť	100,8 %	94,9 %

Prameň: Vlastné výpočty, Databáza www.numbeo.com, Štatistická ročenka regiónov SR, ČR, HU a PL.

Najvýraznejšiu zmenu je jasne badať vo výsledkoch Bratislavy. Dá sa konštatovať, že najmä vďaka prepadu cien nájmu, tri roky trvajúcej celkovej cenovej stagnácii a raste nominálnej hrubej priemernej mzdy, sa životná úroveň pracovníkov zlepšila o 22 p. b. v prípade, že by si prenajímali byt v centre mesta a o 18 p. b., ak si byt prenajímali na okraji (pokles výdavkov v pomere k priemernej mzde). Naopak v Budapešti sa prejavil rast životných nákladov v prvom prípade zvýšením podielu výdavkov spotrebného koša na hrubej mzde o 5 p. b. a v druhom prípade o 2 p. b. Celkové poradie tak bolo

mesta sú teda obrovské. Avšak v prípade kúpy bytu na okraji mesta (čo je pravdepodobnejší variant) sa tieto rozdiely medzi mestami (okrem Budapešti) vyrovnávajú. Jedine Budapešť sa od ostatných opäť odlišuje podstatne nižším počtom priemerných miezd potrebných na kúpu bytu.

Do budúcnosti je otázne, ako sa bude ďalej vyvíjať úroveň životných nákladov v týchto mestách. Praha sa zdá byť najvhodnejšou voľbou v prípade posudzovania nákladov na život vs. priemerný príjem.⁴ Je však nutné podotknúť, že životné náklady sa vyvíjajú v každom meste

Tabuľka 3: Počet priemerných mesačných miest potrebných na kúpu 1-izbového bytu v roku 2015

	Kúpa bytu v centre mesta	Kúpa bytu na okraji mesta
Bratislava	78	56
Praha	96	58
Varšava	85	56
Budapešť	60	36

Prameň: Vlastné výpočty, Databáza www.numbeo.com, Štatistická ročenka regiónov SR, ČR, HU a PL.

v roku 2011 rovnaké, avšak s veľmi rozdielnou dynamikou zmien.

Za úvahu stojí aj zamyslieť sa nad otázkou bývania z inej perspektívy. Platenie nájomného bytu nie je v prostredí V4 najrozšírenejším spôsobom bývania, ľudia si často zvyknú už v mladom veku kúpiť byt s pomocou hypotekárneho úveru.

Tabuľka 3 zobrazuje, koľko približne násobok priemernej mesačnej mzdy stál 1-izbový byt s rozlohou 45m² v jednotlivých mestách.

Výsledky dokazujú, že priaznivá realitná situácia je opäť v Budapešti (popri cenách nájmu), kde na kúpu priemerného 1-izbového bytu v centre

rozdielne. Budapešť by mohol lákať mladých najmä kvôli nižším cenám nehnuteľností. Na druhej strane, ak by pokračoval trend rastu životnej úrovne tak, ako sme mohli pozorovať v Bratislave aj v budúcnosti, nie je vylúčené, že by s určitým časovým odstupom mohla dobehnúť, a možno aj predbehnúť ostatné hlavné mestá. Svedčí o tom napr. nárast priemernej hrubej mzdy medzi rokmi 2011 a 2015, keď Bratislava si podľa štatistik pripísala 18 % nárast, Varšava 12 %, Budapešť 10 % a Praha „len“ 5 %.

⁴ Pripomíname, že toto tvrdenie platí pre typizovaného spotrebiteľa s popísaným spotrebiteľským správaním. Už len malá zmena vo váhach položiek v spotrebnom koši by mohla viesť k rozdielnym výsledkom.

Sme pripravení na post-eurofondovú éru ?

Karol Frank
Ekonomický ústav SAV

Politika súdržnosti sa v ostatných rokoch stala významným nástrojom financovania verejných investícií a národných politík. Aj v aktuálnom programovom období je na roky 2014 – 2023 dispozícií významný objem zdrojov, avšak s rastom hospodárskej úrovne slovenských regiónov a vývoja v EÚ je možné očakávať, že v nasledujúcom programovom období bude objem zdrojov s veľkou pravdepodobnosťou nižší. Myslíme si, že je preto nevyhnutné začať diskusiu na tému ako a či vôbec je Slovensko pripravené na „post-eurofondovú éru“.

Integrácia Slovenska do EÚ priniesla už počas predvstupových rozhovorov možnosť financovať verejné investície z prostriedkov rozpočtu EÚ. V rámci podpory menej rozvinutých regiónov a znižovania regionálnych rozdielov uplatňuje EÚ už niekoľko desaťročí tzv. politiku súdržnosti.

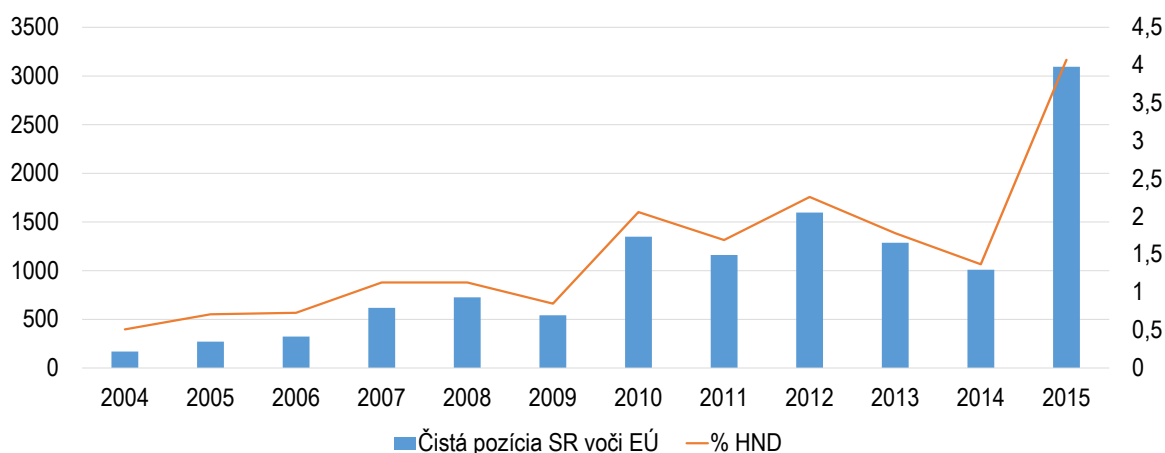
Jej podoba sa v priebehu vývoja EÚ menila, v ostatnom čase najmä kvôli zvyšovaniu počtu jej členov o krajiny s výrazne nižšou ekonomickou, sociálnou a environmentálnou úrovňou v porovnaní s jej pôvodnými členmi. Bezprecedentným rozšírením o desať nových členov z bývalého socialistického bloku v roku 2004 vznikla prirodzene zvýšená potreba do istej miery kompenzovať a postupne

zmiernovať existujúce rozdiely medzi krajinami. Politika súdržnosti sa stala v týchto krajinách významným zdrojom vyrovnávania ekonomickej úrovne medzi členskými štátmi a zdrojom ich verejných investícií.

Od roku 2007 do roku 2015, ktoré bolo prvým uceleným programovým obdobím, bolo v rámci politiky súdržnosti EÚ na Slovensku vyčerpaných takmer 14 mld. Eur. Zdroje smerovali na podporu cestnej infraštruktúry, podporu vedy, výskumu a inovácií, podporu podnikateľského sektora, trhu práce, životného prostredia, zdravotníctva, vzdelávania, rozvoja vidieka a informatizácie.

Graf č. 1 znázorňuje nárast čistej pozície

Graf 1: Čistá pozícia SR voči rozpočtu EÚ v mil. Eur a v % hrubého národného dôchodku (HND)

Prameň: Európska komisia. Údaje za HND sú v metodike ESA 2010.

Poznámky: Čistá pozícia SR predstavuje rozdiel medzi zdrojmi, ktoré SR čerpala z EÚ a zdrojmi, ktoré SR do rozpočtu EÚ zaplatila.

SR voči rozpočtu tak v absolútnom ako aj relatívnom vyjadrení v pomere k hrubému národnému dôchodku (HND). Z grafu je pozorovateľná istá miera fluktuácie počas jednotlivých rokov, zaujímavým je však rok 2015, v ktorom došlo k masívnemu dokončovaniu projektov z programového obdobia 2007 – 2015. Čistá pozícia dosiahla v tomto roku až 4% HND. V absolútnych číslach bolo minutých vyše 3 mld. Eur.

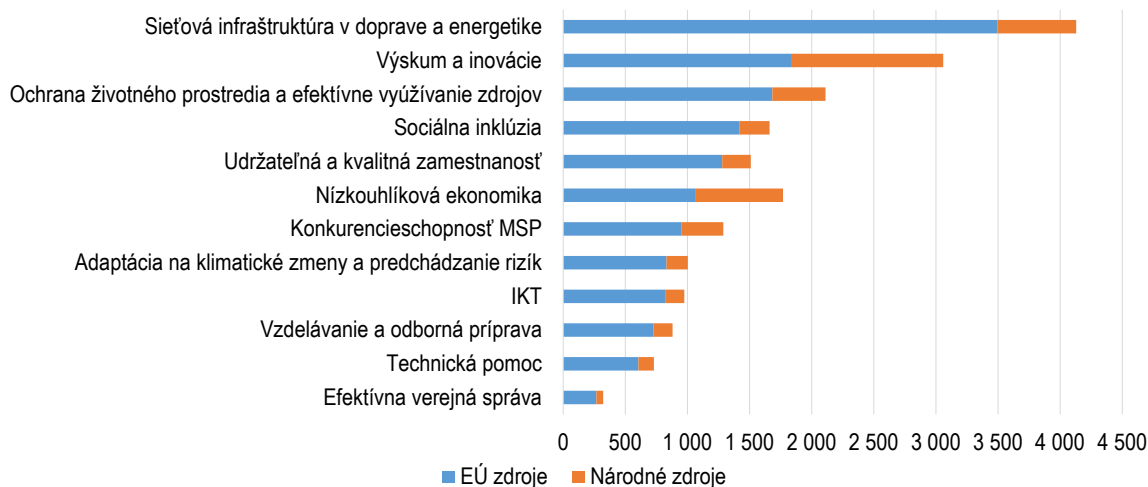
Samotná implementácia v rokoch 2007 – 2015 však bola ovplyvnená neefektívnym spôsobom riadenia, implementovania, monitorovania a auditovania týchto zdrojov. Nedostatky v oblasti auditu vyústili do pozastavenia preplácania výdavkov v niektorých operačných programoch zo strany Európskej komisie. Výstavba dopravnej infraštruktúry je zdĺhavá, problematické bývajú hodnotenia vplyvov na životné prostredie (EIA) i verejné obstarávania, v niektorých prípadoch nastavené pre konkrétnu skupinu alebo jednotlivého uchádzača, ďalej kartelové dohody medzi uchádzačmi o projekty, čím dochádza k predražovaniu a znižovaniu efektívnosti vynakladaných zdrojov. Následne Európska komisia (EK) pristupuje k tzv. korekciám, ktoré sú financované z prostriedkov štátneho rozpočtu, nakoľko nie sú preplatené z európskeho rozpočtu.

V aktuálnom programovom období 2014 – 2020/2023 sú oblasti podpory s malými výnimkami prakticky totožné v porovnaní s predchádzajúcim programovým obdobím, pričom k dispozícii je ešte väčší objem zdrojov, ktorý môžeme použiť až do roku 2023. Najväčší objem je tradične alokovaný do infraštruktúry, výskumu inovácií, ochrany životného prostredia, sociálnej inklúzie a zamestnanosti (graf 2). Pokým v prípade infraštruktúrnych projektov môžeme hovoriť o opodstatnenosti využívania zdrojov politiky súdržnosti (napr. budovanie európskych dopravných koridorov), ostatné oblasti by mali byť financované prevažne z domácich zdrojov. Zdroje politiky súdržnosti by mali byť doplnkovými. Práve v týchto oblastiach sa najviac prejaví riziko udržateľnosti a nedostatku národných zdrojov, ak sa pomoc z EÚ výrazne zníži.

S rastom slovenskej ekonomiky sa Slovensko postupne dostáva do pásma krajín, ktorých regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa v niektorých regiónoch presiahne úroveň 75 % úrovne priemeru EÚ. Regióny s HDP na obyvateľa pod touto hranicou sú oprávnené čerpať finančné zdroje na ich regionálny rozvoj.

Za ostatné roky sa zdroje politiky súdržnosti

Graf 2: Oblasti podpory na roky 2014 - 2023 v mil. eur

Prameň: Európska komisia, vlastné výpočty.

stali integrálnou súčasťou verejných financií a zdrojom veľkého podielu verejných investícií. Avšak prílišné spoliehanie sa na tieto zdroje je dlhodobu neudržateľné, najmä vzhľadom na koniec aktuálneho programového obdobia v roku 2023. Môžeme predpokladať, že obdobie 2014 – 2020, pre ktoré alokácia zdrojov presahuje 15,3 mld. Eur (s národným spolufinancovaním dosahuje celkový objem zdrojov 20 mld. Eur), bude pravdepodobne posledným obdobím čerpania takto rozsiahleho objemu finančných prostriedkov. Viaceré slovenské regióny dosiahnu v roku 2020 úroveň HDP na obyvateľa vyššiu ako 75 % priemeru EÚ a zradia sa tak medzi regióny s obmedzenou možnosťou čerpania.

Napriek tomu, že nie je ešte známa podoba politiky súdržnosti EÚ na ďalšie programové obdobie 2021 – 2027, môžeme očakávať, že objem zdrojov bude v porovnaní s predchádzajúcimi programovými obdobiami nižší. A to najmä z dôvodu spomínaného rastu ekonomickej úrovne slovenských regiónov, čoraz menšou ochotou čistých prispievateľov financovať politiku súdržnosti ako aj postupnou zmenou foriem podpory z nenávratných (grantov) na návratné. Odchodom Veľkej Británie z EÚ dôjde taktiež k zníženiu celkového objemu rozpočtu EÚ o približne 10 mld. Eur, ktorými Veľká Británia prispievala ako čistý prispievateľ do rozpočtu EÚ. Tento výpadok bude nevyhnutné v rámci rozpočtu EÚ kompenzovať redukciami výdavkov, nakoľko zvýšenie príspevkov čistých prispievateľov nie je možné očakávať. Keďže práve politika súdržnosti predstavuje jednu z najväčších výdavkových položiek rozpočtu EÚ, dá sa očakávať, že príspevky pre členské krajiny s nižšou ekonomickou úrovňou (medzi ktoré patrí aj Slovensko) budú čiastočne redukované.

Politika súdržnosti sa z pôvodne doplnkového zdroja financovania rozvojových priorít stala ich hlavným zdrojom najmä v oblasti vedy a výskumu, inovácií, infraštruktúry, aktívnej politiky trhu práce. Platí to pre všetky oblasti, v ktorých boli jednotlivé operačné programy implementované. Slovensko

tak bude nevyhnutne konfrontované s potrebou nájsť vnútorné zdroje na svoj ďalší hospodársky rozvoj. Aktuálnou je diskusia o uvoľnení limitov definovaných v zákone o rozpočtovej zodpovednosti zo strany ministra financií, ktorý navrhuje dodatočné zadlžovanie v prospech investícií do dopravnej infraštruktúry. Taktiež je nevyhnutné zdôrazniť, že Slovenská republika potrebuje investície nielen do dopravnej infraštruktúry, ale aj najmä do oblastí ako veda, výskum, inovácie, vzdelávanie, zdravotníctvo, inklúzia, obrana, do regionálneho rozvoja (základná infraštruktúra obcí – voda, kanalizácia, plynofikácia) a ďalších oblastí, ktoré sú dlhodobu nedostatočne financované a ktorých rozvoj je nutnou podmienkou pre zvyšovanie konkurencieschopnosti, bezpečnosti a dosahovania udržateľného rastu v dlhodobom horizonte.

Zvyšovanie zadlžovania SR, napriek historicky najnižším nákladom na obsluhu dlhu, nie je však vzhľadom na dlhodobé výzvy, ktoré stoja pred slovenskou ekonomikou žiaduce. Diskusia by sa mala uberať smerom k zvýšeniu efektívnosti používania dostupných domácich zdrojov, jasným hodnotením ekonomickej efektívnosti plánovaných veľkých investícií (projekt Hodnota za peniaze) už v ich prípravnej fáze a zadaním minimálne strednodobej stratégie rozvoja kľúčových oblastí slovenskej ekonomiky. Postupné znižovanie pomoci z EÚ tak musí ísť ruka v ruku so zvyšovaním efektívnosti výdavkov verejných financií, na ktorý existuje stále dostatočný priestor.

Ambíciou tohto príspevku nebolo poskytnúť vyčerpávajúce riešenia financovania verejných investícií, ale podporiť diskusiu na tému post-eurofondovej budúcnosti Slovenska. Myslíme si, že teraz nastala tá vhodná doba.

Aktuality z regiónu strednej a východnej Európy

Vladimír Bačišin

Maďarsko

Európska komisia zlepšila prognózy vývoja ekonomiky Maďarska na tento a budúci rok. V tomto roku očakáva rast 3,5 % a budúci rok 3,0%. Pozitívny rast prispeje

k splácaniu zahraničných úverov, ktoré sa nedostanú v najbližších dvoch rokoch pod úroveň 71% HDP.

Európska komisia privítala plánované zvýšenie miezd kvalifikovaných zamestnancov o 25%, ale aj zníženie dane právnických osôb na 9%.

Prispieva to k podpore rastu a investícií.

Bielorusko

Bielorusko a Poľsko plánujú 10 spoločných projektov. Prvým je postavenie parku veterných generátorov elektrickej energie v Grodnenskej oblasti v hodnote 3 mil. USD. Táto oblasť bola pred 2. svetovou vojnou súčasťou Poľska. V samotnom meste Grodno chcú poľské firmy postaviť za 60 mil. USD obchodné centrum a podnik na výrobu jogurtov. Firma Unibel plánuje postaviť v Minsku tenisové centrum v hodnote 30 mil. USD.

Česká republika

V Českej republike od decembra 2016 začala platiť elektronická evidencia tržieb (EET). S jej začiatkom, ktorá je pre českých podnikateľov v pohostinstve a ubytovacích službách povinná, sa zatvára mnoho českých reštaurácií.

Najväčšia pivovarnícka skupina v Česku Plzeňský Prazdroj pre české Hospodárske noviny (HN) potvrdila, že od decembra ukončuje odber jej piva viac ako tisíc pohostinstiev. Tých je v Česku podľa odhadov Asociácie hotelov a reštaurácií celkovo 35 - až 40-tisíc.

Albánsko

Albánsko oznámilo oficiálnu prognózu rastu ekonomiky 4 %. Rastu ekonomiky by podľa vlády malo napomôcť očakávané dokončenie niekoľkých projektov v sfére turistického ruchu, energetiky a infraštruktúry. Ekonomika krajiny zažívala krízu v rokoch 1985 až 1992.

Prvý citeľný rast bol až v roku 1993. Najvýznamnejším projektom je výstavba Transadriatického plynovodu, ktorý by mal zabezpečiť prepravu plynu z Azerbajdžanu do Európy.

Bulharsko

Rozpočet Bulharska na tento rok sa bude orientovať na ministerstvo obrany a ministerstvo vnútra, do ktorých sa bude investovať. Deficit

dosiahne miliardu levov, čo

je 1,4 % HDP, rast by

mal byť 2,5%. Bulharská

ekonomika patrí k

najslabším ekonomikám

EÚ, ale je súčasne najmenej

zadlžená. K najväčším otarasom došlo

po rozpade RVHP. Minimálna mzda je asi 150 EUR.

Prínosom pre ekonomiku bol vstup Bulharska do EU.

Poľsko

Tempo rastu poľskej ekonomiky sa na konci vlaňajška zrýchlilo v súlade s odhadmi. Hrubý domáci produkt (HDP) krajiny v poslednom štvrtroku 2016 na neupravenej báze medziročne stúpol o 2,7 % po 2,5-% zvýšení v 3. kvartáli. Na sezónne upravenej báze sa tempo rastu zrýchlilo na 3,1 % z 2,3 %, uviedol poľský štatistický úrad a potvrdil svoj prvý odhad.

Reálna verzus sociálna konvergencia v krajinách strednej a východnej Európy

Branislav Pristáč
Infostat
absolvent KHP NHF, EUBA

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

Dobíhanie výkonnosti najvyspelejších štátov (tzv. reálna konvergencia) zrejme nemá byť samoučelný proces. Možno asi očakávať, že s dobíhaním európskej „špičky“ vo výkonnosti sa dostaví aj dobíhanie úrovne v ďalších sociálno - ekonomických parametroch, ktoré určujú životnú úroveň obyvateľstva. V tomto článku si dávame otázku, či je zblížovanie výkonností ekonomík spojené s podobným zblížovaním vybraných ukazovateľov sociálnej úrovne. Zaostáva dobíhanie v sociálnych parametroch za tempom dobíhania výkonnosti?

Stavíme tu vedľa seba dve dimenzie konvergenzie (= zblížovania, dobíhania):

- Konvergenciu vo výkonnosti ekonomík (tzv. reálnu konvergenciu). Pokrok v nej znamená, že tzv. výkonnostná medzera (rozdiel vo výkonnostiach) medzi menej výkonnou a výkonnejšou ekonomikou sa znižuje.
- Konvergenciu vybraných parametrov sociálno - ekonomickej úrovne (ďalej zjednodušene „sociálna“ konvergencia). Pravda, existuje veľké množstvo ukazovateľov, ktoré by mohli byť využiteľné pre znázornenie sociálnej konvergenzie. My tu vyberáme (1) priemernú odmenu zamestnanca¹, (2) spotrebu domácností prepočítanú na obyvateľa, (3) spotrebu verejnej správy prepočítanú na obyvateľa a (4) mieru zamestnanosti. Sme si vedomí toho, že existujú aj iné možnosti.

Pravdaže, ani pri jednom z uvedených „sociálnych“ parametrov nemôžeme predpokladať, že ich konvergencia musí presne kopírovať tempo reálnej konvergenzie. Skôr možno očakávať podobné smerovanie, ale s rôznymi odchýlkami v rôznych fázach vývoja.

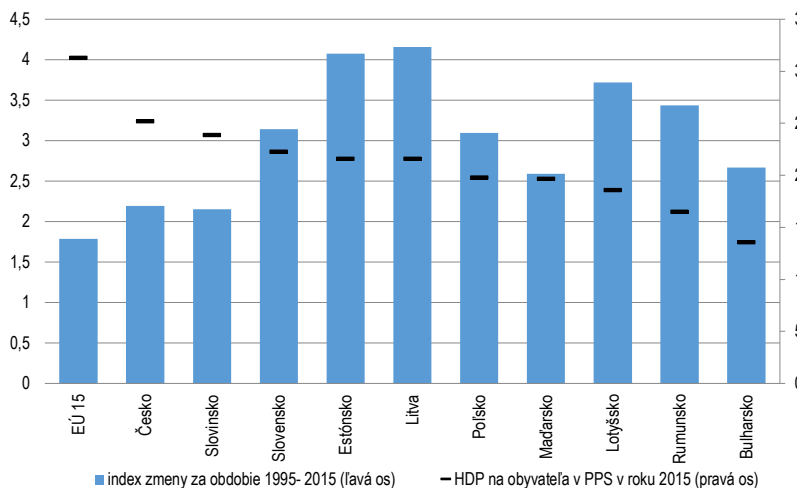
V ďalšom predkladáme pohľad na výkonnosť a

jej zmeny v rôznych vyjadreniach: V grafe 1 je kombinovaný pohľad na absolútnu výšku HDP na obyvateľa v štandarde kúpnej sily (PPS)² a na zmenu tohto parametra v dlhodobom pohľade. Krajiny či ich zoskupenia sú tu zoradené podľa výšky HDP na obyvateľa v PPS (čierné čiarky v grafe 1). Najvyššiu hodnotu má samozrejme priemer EÚ 15³, túto hodnotu by mali „dobíhať“ ostatné krajiny uvedené v grafe. Najvyššia hodnota úrovne EÚ 15 je spojená s najslabším rastom za dve dekády (modrý stĺpec v grafe). „Dobíhajúce“ krajiny majú nižšie úrovne dosiahnutej výkonnosti, ale vyššie úrovne rastu. To je zákonitosť ekonomického rastu a reálnej konvergenzie: väčšie možnosti silného rastu má ekonomika nachádzajúca sa na nižšej úrovni výkonnosti. Kto je na špičce, sa už ťažšie zlepšuje. Najbližšie k úrovni výkonnosti EÚ 15 majú Česko a Slovinsko, Slovensko bolo na treťom mieste v skupine ekonomík strednej a východnej Európy (SVE). Miera rastu za dve dekády (1995- 2015) však bola v SR podstatne vyššia ako v Česku či v Slovinsku. Úroveň HDP na obyvateľa v PPS na Slovensku vzrástla do roku 2015 na 3,1 násobok východiskovej úrovne z roku 1995. Iný pohľad

² Pri vyjadrení v štandarde kúpnej sily sú zohľadnené rozdiely v cenových hladinách medzi krajinami. Preto sa takéto porovnanie hodí pre posúdenie rozdielov vo výkonnosti viac ako porovnanie HDP na obyvateľa v národných menách či bežných eurách.

³ Používame údaje za EÚ 15, čo predstavuje EÚ pred jej rozšírením o krajiny strednej a východnej Európy. Je to teda tá pôvodná, ekonomicky vyspelejšia časť EÚ, ktorá je „dobíhaná“ krajinami pripojenými v období od roku 2004.

¹ Odmeny zamestnancov predstavujú objem hrubých miezd a sociálnych odvodov z miezd. Tento objem je tu delený počtom zamestnancov.

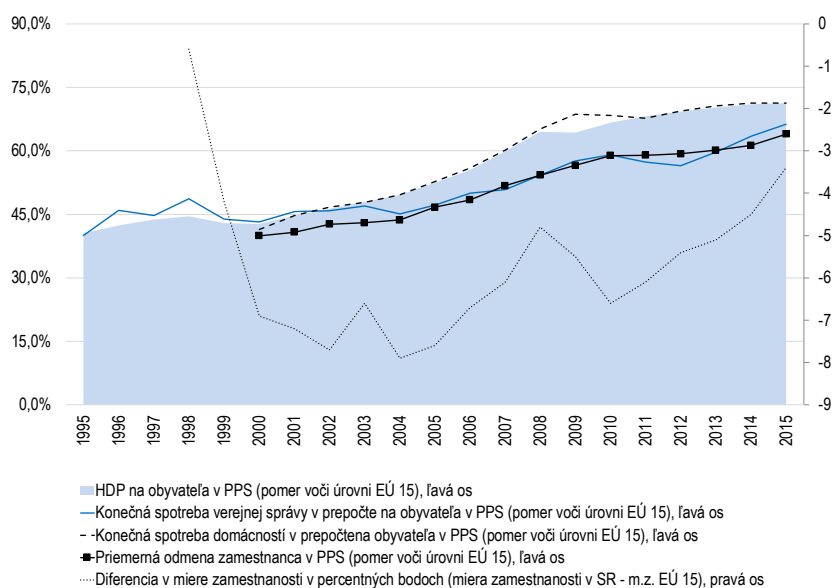
Graf 1: Výkonnosť ekonomík a jej zmena v dlhodobom pohľade

Prameň: databáza Eurostatu

na reálnu konvergenciu je zobrazený v grafe 2 alebo tabuľke 1, kde vidno približovanie sa k výkonnosti EÚ 15 v dlhodobom pohľade.

V grafe 2 sa zameriavame na parametre reálnej a sociálnej konvergenzie v SR, každý parameter je vyjadrený ako pomer k úrovni EÚ 15. Úroveň HDP na obyvateľa v PPS stúpla zo 40,6% úrovne EÚ 15 v roku 1995 na 71,3% úrovne EÚ 15 v roku 2015. To je dôkaz značnej reálnej konvergenzie.

Priemerná odmena zamestnanca v PPS vzrástla zo 40% úrovne EÚ 15 v roku 2000 na 64% v 2015. Mzdová konvergencia tak bola trochu pomalšia ako reálna, hoci nie v dramatickej miere. V niektorých obdobiach sa však výraznejšie roztvorili nožnice medzi reálnou a mzdovou konvergenciou (napr. v období 2011-2013 bol medzi nimi rozdiel asi 10 percentných bodov). Kým spotreba domácností držala krok s tempom reálnej konvergenzie, spotreba verejnej správy zaostala. To zjavne súvisí s obmedzovaním úlohy štátu v ekonomike.

Graf 2: Kombinácie zmien relatívnej ekonomickej výkonnosti a cenovej hladiny (index zmeny parametrov za obdobie 1995 – 2014, štáty EÚ)

Prameň: databáza Eurostatu

V prípade miery zamestnanosti pracujeme s jednoduchým rozdielom medzi hodnotou v SR a EÚ 15. V celom časovom rade nadobúda tento rozdiel záporné hodnoty (miera zamestnanosti v SR bola nižšia ako v EÚ 15), zaostávanie sa výrazne zmiernilo na konci silnej rastovej fázy hospodárstva v roku 2008 a potom v závere sledovaného obdobia (roky 2013-2015, graf 2).

Ak pohľad rozšírime na vybraný súbor bývalých transformujúcich sa ekonomík, môžeme konštatovať nasledovné (tabuľka 1):

1. Vo všetkých krajinách V4 bola priemerná odmena zamestnanca na nižšej relatívnej úrovni (voči EÚ 15) ako výkonnosť v tej istej krajine. V dlhodobejšom pohľade tak „mzdová“ konvergencia zaostala za konvergenciou výkonnosti. Inak to bolo v

Slovinsku či Chorvátsku. V týchto dvoch krajinách relatívna mzdová úroveň prevýšila relatívnu úroveň výkonnosti (v Chorvátsku veľmi výrazne a v celom období, v Slovinsku len mierne a v závere obdobia). Aj to mohlo oslabiť konkurencieschopnosť týchto

2. V každej ekonomike relatívna úroveň jednej zo zložiek spotreby - a to spotreby verejnej správy - zaostala za relatívnou úrovňou výkonnosti. Dobíhanie úrovni verejnej spotreby tak všeobecne zaostávalo za tempom obiehania úrovne výkonnosti

Tabuľka 1: Vývoj parametrov reálnej a sociálnej konvergencie⁴ vo vybraných krajinách strednej a východnej Európy

	2000	2007	2014
Česko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	62,1%	74,7%	76,9%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	63,6%	71,9%	71,4%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	55,5%	62,7%	67,7%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	46,7%	59,2%	60,6%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)	1,7%	-0,7%	3,5%
Maďarsko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	46,3%	54,3%	62,8%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	50,0%	57,9%	60,3%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	43,0%	52,5%	55,5%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	45,5%	55,2%	53,4%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)	-7,3%	-9,8%	-3,7%
Poľsko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	40,5%	47,4%	62,1%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	38,6%	43,9%	54,0%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	45,3%	51,9%	67,1%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	47,8%	47,8%	57,7%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)	-8,1%	-9,8%	-3,8%
Slovinsko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	68,3%	77,9%	75,8%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	65,9%	68,4%	68,3%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	67,2%	71,5%	72,6%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	72,3%	79,7%	82,3%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)	-0,5%	1,0%	-1,6%
Chorvátsko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	42,3%	54,7%	54,0%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	45,5%	52,6%	50,8%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	45,3%	57,6%	57,9%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	63,9%	70,4%	65,8%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)		-7,8%	-10,9%
Slovensko			
HDP (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	42,7%	59,9%	71,0%
Konečná spotreba verejnej správy (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	43,2%	50,9%	63,5%
Konečná spotreba domácností (na obyvateľa, v PPS, pomer k úrovni EÚ 15)	41,4%	60,1%	71,3%
Priemerná odmena zamestnanca v PPS, (pomer k úrovni EÚ 15)	39,9%	51,8%	61,3%
Rozdiel mier zamestnanosti v percent. bodoch (m.z. Česka - m.z. EÚ 15)	-6,9%	-6,1%	-4,5%

Prameň: Eurostat, vlastný výpočet.

ekonomík a prispieť k tomu, že reálna konvergenca tu bola veľmi slabá.

vyspelejších ekonomík. To neprekvapuje pri snahe redukovať rolu štátu v týchto ekonomikách. Pravda, dlhodobé pretrvávajúce

⁴ Podrobnejšie údaje a ich vyhodnotenie možno nájsť v práci Pristáč, B. (2016): Súvislosti reálnej a sociálnej konvergenencie v krajinách strednej a východnej Európy. Diplomová

takejto tendencie vyvoláva otázky o schopnosti verejného sektora obsluhovať spoločnosť. V prípade druhej, väčšej zložky spotreby – spotreby domácností – môžeme konštatovať rôznorodejší výsledok. Možno pozorovať prípad výrazného zaostávania relatívnej úrovne spotreby domácností za relatívnou úrovňou výkonnosti ekonomiky (prípady Česka), presný opak (prípady Poľska) aj prípad približnej rovnosti (Slovensko). Zrejme to závisí od toho, akú rolu hrala spotreba domácností pri ekonomickom raste v tom – ktorom období. Pri spotrebe domácností tak nemožno urobiť také jednoduché zovšeobecnenie ako v prípade verejnej spotreby.

3. Vo väčšine prípadov (konkrétne vo všetkých krajinách V4) sa medzi rokmi 2007 a 2015 priaznivo vyvíjal rozdiel v mierach zamestnanosti. To znamená zmenšenie zaostávania miery zamestnanosti za úrovňou EÚ 15 (Slovensko, Maďarsko a Poľsko) alebo dokonca značný predstih pred ňou (Česko). V dvoch uvedených krajinách mimo V4, v Chorvátsku a Slovinsku, je situácia opäť odlišná: miera zamestnanosti v roku 2015 zaostávala za hodnotou EÚ 15 výraznejšie ako v „predkrízovom“ roku 2007. Mimoriadne priaznivá situácia v dobíhaní úrovne odmien zamestnancov v týchto dvoch krajinách (spomenutá vyššie) je sprevádzaná nepriaznivou tendenciou v dobíhaní úrovne miery zamestnanosti.

V tabuľke 1 sa dá posúdiť zmena v konvergencii v predkrízovom období (2000 – 2007) a v období krízy a jej prekonávania (do 2015). V prípade Slovenska môžeme konštatovať, že aj v problematickom období po 2007 pokračovala konvergencia voči EÚ 15 podobne ako v priaznivejšom období pred krízou (k tomu prispel hlavne vývoj po roku 2012, čo vidno v grafe 2). V niektorých krajinách – tu možno znovu menovať Chorvátsko a Slovinsko – však proces konvergence v poslednom období akoby ustrnul.

Je pozoruhodné, že vo väčšine krajín SVE sa medzi rokmi 2000 a 2014 „roztvorili nožnice“ medzi reálnou a mzdovou konvergenciou. Znamená to, že v roku 2014 je relatívna mzdová

úroveň (mzdová hladina v pomere k priemeru EÚ 15) na nižšej hodnote ako relatívna úroveň výkonnosti (HDP na obyvateľa v pomere k priemeru EÚ 15). V prípade SR HDP na obyvateľa v roku 2014 dosiahol 71% úrovne EÚ 15 a priemerná odmena zamestnanca dosiahla 61,3% úrovne EÚ 15 (tieto údaje sa dajú odčítať v tabuľke 1). Diferencia medzi relatívnou úrovňou výkonnosti a relatívnou úrovňou miezd je teda 8,7 percentného bodu. A táto diferencia dosahovala v roku 2000 ešte len 2,8 percentného bodu.

Nie je dôvod očakávať, že všetky stránky konvergence v ekonomike budú prebiehať rovnomerne. Rastové (a tým ani konvergenčné) procesy nie sú o rovnomernosti a priamočiarosti. Zato je však želané z pohľadu sociálno-ekonomického rozvoja, aby dobíhanie v tých parametroch, ktoré priamo určujú materiálnu životnú úroveň, výraznejšie nezaostávalo za dobíhaním úrovne výkonnosti. V prípade slovenskej ekonomiky (podobne v celej V4) vidno zaostávanie v konvergencii niektorých sociálno-ekonomických parametrov za tempom reálnej konvergence. Nie je to však dramatické zaostávanie. Skôr možno konštatovať, že v niektorých fázach vývoja ekonomík k zaostávaniu „sociálnej“ konvergence za tou reálnou dochádzalo, nie však v celom období. Mohlo to posilniť konkurencieschopnosť týchto ekonomík v určitých momentoch. Práve v poslednom období sa však zaostávanie „sociálnej“ konvergence za tou reálnou zmiernilo.

Štruktúrna konvergencia krajín strednej Európy k pôvodným členským štátom EÚ

Elena Fifeková
KHP, NHF, EUBA

Dobiehajúca ekonomickej úrovne pôvodných členských štátov EÚ novými členskými štátmi je závislá od toho, do akej miery sa novým členským štátom podarí zvýšiť svoju technologickú a inovačnú výkonnosť, teda v štruktúre svojej ekonomiky posilniť váhu odvetví a odborov vysoko náročných na vedu, výskum, vzdelanie. Proces, ktorý odráža uvedený štruktúrny posun a zároveň vytvára podmienky pre hlbšiu integráciu sa vo všeobecnosti označuje ako štruktúrna konvergencia.

Dva rozmery štruktúrnej konvergenencie

Štruktúrna konvergencia predstavuje proces, v ktorom dochádza k zblížovaniu hospodárskych štruktúr porovnávaných krajín. V podmienkach európskeho integračného procesu sa zblížovanie hospodárskych štruktúr posudzuje z dvoch hľadísk. Prvé hľadisko skúma, do akej miery kvalitatívne zmeny v štruktúrnom profile jednotlivých ekonomík vedú cez rast konkurenčnej schopnosti k zužovaniu výkonnostnej medzery, resp. vyrovnávaniu ekonomickej úrovne jednotlivých krajín (ide o proces reálnej konvergenencie). Druhé hľadisko spája štruktúrnú konvergenciu s formovaním podmienok pre vytváranie optimálnej menovej oblasti, teda oblasti, v ktorej krajiny môžu používať spoločnú menu, nakoľko sú vystavené symetrickým šokom, resp. majú mechanizmus absorpcie asymetrických šokov (proces nominálnej konvergenencie).

Základný rámec štruktúrnej konvergenencie vychádza z predpokladu, že postupné zblížovanie ekonomickej úrovne jednotlivých krajín bude vplývať na zblížovanie spotrebiteľských preferencií, čiže bude viesť k formovaniu podobných hospodárskych štruktúr. Dobiehajúca ekonomickej úrovne vyspelejších ekonomík (t.j. zvyšovanie ekonomickej úrovne zaostávajúcich ekonomík) tak vytvorí predpoklady pre rast konkurenčnej schopnosti, rozvoj vzájomného obchodu a vysokú integráciu prostredníctvom zahraničných investícií, vysokú diverzifikáciu produktov, vysokú mobilitu výrobných faktorov

(kapitálových zdrojov a pracovných síl) a tým urýchli štruktúrnú konvergenciu. Uvedené procesy spolu s pružnosťou miezd a cien podporia stabilizáciu makroekonomického prostredia. Takýmto spôsobom reálna konvergencia v súčinnosti s tvorbou podmienok pre udržiavanie stabilného makroekonomického prostredia (plnenie nominálnych konvergenčných kritérií) tvorí podmienky, ktoré pôsobia na zladenosť hospodárskych cyklov (v dôsledku čoho sa zníži riziko asymetrických šokov).

Štruktúrna konvergencia je preto vo svojej podstate základným predpokladom pre bezproblémové fungovanie menovej únie. Ak sa zaostávajúce ekonomiky snažia zmenou svojho štruktúrneho profilu priblížiť k vyspelejším krajinám, ktorých ekonomická výkonnosť je založená na technologicky a kvalitatívne náročných odvetviach, znamená to, že zlepšujú nielen svoju konkurenčnú schopnosť a rast exportu, ale zvyšujú aj efektívnosť alokácie svojich zdrojov. To v konečnom dôsledku znižuje riziko, že v podmienkach menovej únie „sila meny“ nebude zodpovedať konkurenčnej výkonnosti krajiny. Preto by do menovej zóny mali vstupovať krajiny s podobnou a zároveň dostatočne diverzifikovanou produkčnou štruktúrou, nakoľko nielen podobnosť, ale aj dostatočná diverzifikácia ekonomickej štruktúry zvyšuje schopnosť krajín absorbovať externé šoky a znižuje potrebu reakcie menovej politiky. Korektné zhodnotenie rozsahu štruktúrnej konvergenencie vyžaduje pomerne rozsiahlu analýzu štruktúrnych zmien predovšetkým vo

vnútri jednotlivých odvetví cez širokú škálu indikátorov. Vzhľadom na rozsah článku načrtujeme iba rámcové procesy zbližovania štruktúr na úrovni základných odvetví krajín strednej Európy a EÚ15.

Štruktúrna konvergencia z pohľadu krajín strednej Európy

Skutočnosť, do akej miery je štruktúrny profil krajín strednej Európy zhodný so štruktúrnym profilom pôvodných členských štátov EÚ budeme hodnotiť porovnaním podielu základných odvetví na hrubom domácom produkte a zamestnanosti, v oboch skupinách štátov.

celkovej zamestnanosti v jednotlivých krajinách (najmä však v Maďarsku a v Slovinsku). Rovnako, ako v pôvodných členských štátoch, došlo aj v krajinách strednej Európy od ich vstupu do EÚ po súčasnosť v odvetvovej štruktúre hrubej pridanej hodnoty a zamestnanosti k miernemu zníženiu podielu priemyslu a aj priemyselnej výroby (tzv. proces deindustrializácie, ktorý bol popísaný v Monitore 1). Napriek tomu však uvedené odvetvia majú v štruktúre krajín strednej Európy oveľa väčšiu váhu ako v krajinách EÚ15. V porovnaní s pôvodnými členskými štátmi je ich váha najväčšia v Česku, na Slovensku a v Poľsku.

Tabuľka 1: Štruktúra hrubej pridanej hodnoty a zamestnanosti (v %, bežné ceny)

Krajina	Pôdohospodárstvo		Priemysel (vrátane priemyselnej výroby)		Priemyselná výroba		Stavebníctvo		Služby	
	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015
	Hrubá pridaná hodnota									
EÚ15*	1,8	1,4	19,9	18,4	16,7	15,1	5,9	5,2	72,3	74,7
SE	3,6	2,9	27,3	27,8	21,5	22,2	6,6	6,8	62,4	62,5
Česko	2,5	2,5	31,0	32,1	25,4	27,0	6,6	5,7	59,8	59,7
Maďarsko	5,0	4,1	25,8	27,8	22,0	24,6	5,3	4,1	63,8	64,0
Poľsko	3,7	2,6	25,5	26,3	18,7	19,7	7,2	7,8	63,6	63,3
Slovensko	4,1	3,7	30,1	27,0	23,5	22,5	6,1	7,9	59,7	61,5
Slovinsko	2,6	2,4	28,5	27,3	24,5	23,2	6,1	5,5	62,8	64,9
	Zamestnanosť									
EÚ15*	3,4	2,8	16,3	13,7	15,1	12,5	7,3	6,1	73,0	77,4
SE	12,5	8,5	25,2	23,7	21,9	20,6	6,7	7,2	55,7	60,7
Česko	3,9	3,1	29,9	28,9	27,0	26,4	8,8	7,9	57,4	60,1
Maďarsko	8,8	6,4	24,4	19,9	22,0	18,0	7,1	6,2	59,7	67,5
Poľsko	17,9	11,5	23,3	23,0	19,4	19,4	5,8	7,2	53,0	58,2
Slovensko	4,7	3,2	27,0	23,7	24,1	21,6	6,8	7,2	61,5	65,8
Slovinsko	9,9	8,0	27,6	22,5	25,5	20,3	7,1	6,6	55,3	62,8

Prameň: databáza Eurostat, vlastné výpočty.

Z tabuľky 1 možno vidieť, že tak v štruktúre hrubej pridanej hodnoty, ako aj v štruktúre zamestnanosti pretrvávajú rozdiely medzi krajinami strednej Európy a priemerom krajín EÚ15, aj keď od vstupu krajín SE do EÚ došlo k miernemu zbliženiu štruktúrnych charakteristík. V súlade so všeobecnou tendenciou terčializácie ekonomiky, sa v krajinách strednej Európy zvýšil podiel služieb, pričom uvedená tendencia sa prejavila hlavne vo zvýšení podielu služieb na

Z pohľadu porovnania takto agregovaných ukazovateľov je určitá heterogenita štruktúrneho profilu na úrovni národohospodárskych odvetví je prirodzeným javom. Je to dôsledok skutočnosti, že formovanie štruktúry ekonomiky je dlhodobým procesom, ktorý je ovplyvnený historickým vývojom, kultúrnymi odlišnosťami jednotlivých krajín, rozdielnou vybavenosťou prírodnými zdrojmi a výrobnými faktormi, odlišným sklonom k úsporám a investíciám,

rozdielnymi exportnými a importnými tokmi, kvalitou makroekonomického a podnikateľského prostredia a ďalšími aspektmi.

Ako sme už uviedli, zblížovanie hospodárskych štruktúr odráža hlavne podobné tendencie formovania kvalitatívnych parametrov štruktúry ekonomiky, najmä úroveň jej zhodnocovacích procesov a technologickú náročnosť. Úroveň zhodnocovacích procesov sa posudzuje podľa dosiahnutej miery pridanej hodnoty, ktorá vyjadruje podiel pridanej hodnoty (jednotlivých foriem príjmov) na objeme produkcie (tabuľka 2). Zvyšovanie miery pridanej hodnoty naznačuje,

miery podmienená charakterom aktivít, ktoré prinášajú zahraniční investori - do regiónu strednej Európy sú umiestňované predovšetkým produkčné aktivity s nižšou mierou pridanej hodnoty. Aktivity náročné na výskum a vývoj s vysokou mierou pridanej hodnoty spravidla zostávajú v krajinách zahraničných investorov, čo významne ovplyvňuje dosahovanú mieru pridanej hodnoty v jednotlivých krajinách. Najnižšia miera pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe je dosahovaná na Slovensku, čo je podmienené vysokým podielom automobilového priemyslu v štruktúre tvorby hrubej pridanej hodnoty priemyselnej výroby (miera pridanej

Tabuľka 2: Miera pridanej hodnoty (v %, bežné ceny, rok 2015)

	Dánsko	Fínsko	Rakúsko	Česko	Maďarsko	Poľsko	SR	Slovinsko
Hospodárstvo	50,0	46,7	48,7	38,5	41,9	44,8	39,0	45,8
Pôdohospodárstvo	27,4	48,8	42,0	40,3	40,0	35,3	49,7	46,0
Priemysel	40,4	30,8	32,6	27,9	26,5	31,2	22,8	33,7
z toho: priem. výroba	38,1	28,8	32,7	26,6	25,3	27,6	22,0	32,6
Stavebníctvo	37,5	38,6	40,0	30,1	37,7	37,9	38,1	32,9
Služby	55,1	56,2	59,2	49,9	57,0	57,0	55,9	56,0

Prameň: databáza Eurostat, vlastné výpočty.

že sa znižuje náročnosť na medzispotrebu a v konečnom dôsledku sú efektívnejšie alokované zdroje.

Aj keď zaostávanie v úrovni zhodnocovacích procesov krajín strednej Európy oproti vybraným pôvodným členským štátom EÚ nie je alarmujúce, štruktúrne rozdiely sú nezanedbateľné. Najvýraznejšie odstup oproti referenčným krajinám je vidieť v priemyselnej výrobe, ktorá má v krajinách strednej Európy v porovnaní s pôvodnými členskými štátmi EÚ vyšší podiel. Uvedená skutočnosť je do veľkej

hodnoty v automobilovom priemysle na Slovensku v súčasnom období iba dosahuje úroveň 12,3 % a je v rámci porovnávaných krajín najnižšia). Najvyššia úroveň miery pridanej hodnoty v priemyselnej výrobe je dosahovaná v Slovinsku.

Ďalším kvalitatívnym ukazovateľom štruktúrnej konvergenzie je zblížovania technologickej náročnosti priemyselnej výroby, ktorá je podmienená technickou, technologickou, inovačnou a poznatkovou náročnosťou jednotlivých odvetví a rámčuje celkovú

Tabuľka 3: Technologická náročnosť priemyselnej výroby (hrubá pridaná hodnota, v %, bežné ceny)

	Nízka		Stredne nízka		Stredne vysoká		Vysoká	
	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015
EÚ15*	29,1	26,7	26,3	25,3	33,0	37,3	11,4	11,3
Česko	27,1	18,8	33,3	31,3	33,3	42,5	6,3	7,3
Maďarsko	25,0	18,1	27,3	23,8	30,0	44,1	17,7	14,0
Poľsko	35,6	35,4	37,5	34,5	24,0	24,4	4,2	4,1
Slovensko	27,7	22,1	44,0	38,1	24,9	35,3	3,5	4,5
Slovinsko	29,2	20,8	29,6	34,4	25,1	29,9	16,1	14,9

Prameň: databáza Eurostat, vlastné výpočty.

úroveň kvalitatívnej konkurenčnej schopnosti ekonomík.

Z uvedených údajov vidieť, že od vstupu krajín strednej Európy do EÚ došlo k zúženiu štruktúrnej medzery medzi krajinami strednej Európy a EÚ15. Ak sa pozrieme na štruktúru tvorby hrubej pridanej hodnoty priemyselnej výroby zistíme, že váha technologicky náročných odvetví a významne posilnila (na Slovensku o

jednak na zvýšení podielu kapitálovo náročného exportu a jednak na posilnení podielu exportu náročného a výskum a vývoj (tabuľka 4). Vysoký podiel kapitálovo náročného exportu je hlavne na Slovensku (v porovnaní s EÚ15 je o viac ako 16 p. b. vyšší a v rámci krajín strednej Európy je najvyšší). S výnimkou Maďarska došlo vo všetkých krajinách strednej Európy k posilneniu váhy exportu náročného na výskum a vývoj. Uvedený pokles bol v Maďarsku ovplyvnený

Tabuľka 4: Faktorová náročnosť exportu (v %)

	Materiál		Práca		Kapitál		VaV ľahko imitovateľné		VaV ťažko imitovateľné	
	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015	2004	2015
EÚ15*	14,7	18,1	18,2	16,5	21,7	20,3	18,3	17,9	27,1	27,2
Česko	8,8	9,8	24,2	20,7	24,9	28,1	13,6	16,3	28,5	25,2
Maďarsko	10,0	11,4	14,3	12,9	12,7	21,7	28,3	19,6	34,7	34,4
Poľsko	15,6	16,8	29,2	26,0	24,0	22,1	6,6	12,0	24,7	23,1
Slovensko	12,0	9,6	22,0	16,9	38,0	36,5	8,3	18,4	19,7	18,6
Slovinsko	4,5	12,4	30,1	20,5	27,9	29,1	10,4	14,1	27,1	23,9

Prameň: databáza Eurostat, vlastné výpočty.

11.4 p. b, v Česku a v Maďarsku o viac ako 10 p.b.). Zvýšenie podielu technologicky náročných odvetví bolo dôsledkom výrazného posilnenia podielu technologicky stredne náročných odvetví. V segmente technologicky vysoko náročných odvetví sa ich podiel mierne zvýšil iba v Česku a na Slovensku, mierne znížil v Poľsku a v Slovinsku. Hoci sa v Maďarsku podiel technologicky vysoko náročných odvetví na pridanej znížil o 3,7 p. b, patrí podiel jeho technologicky vysoko náročných odvetví priemyselnej výroby v rámci krajín strednej Európy k najvyšším. Rizikom pri posudzovaní úrovne technologickej náročnosti priemyselnej výroby je, odvetvová klasifikácia vychádza z technologickej náročnosti jednotlivých odvetví vo vyspelých ekonomikách, a v dobiehajúcich ekonomikách sa rozsah technologicky aktivít môže od vyspelých ekonomik odlišovať. Je to dôsledok už uvádzaného presunu najmä produkčných aktivít do regiónu bez realokácie vedecko - výskumného zázemia. To môže do značnej miery skresľovať pohľad na kvalitatívny posun technologického dobiehania.

Rast technologickej náročnosti priemyselnej výroby v krajinách strednej Európy ovplyvnil faktorovú náročnosť ich exportu. Prejavilo sa to

hlavne poklesom exportu náročného na výskum a vývoj v segmente ľahko imitovateľných tovarov, avšak Maďarsko má v štruktúre svojho exportu najvyšší podiel tovarov náročných na výskum a vývoj, ktoré sú ťažko imitovateľné. Export náročný na výskum a vývoj má v rámci sledovaných krajín najnižší podiel na Slovensku.

Napriek postupnému zblížovaniu základných štruktúrnych parametrov medzi krajinami strednej Európy a EÚ15 stále pretrváva značný stupeň štruktúrnej nesúrodosti. Nesúrodosť štruktúry ekonomík sa prejavuje hlavne v úrovni zhodnocovacích procesov, keď predovšetkým v priemyselnej výrobe krajiny strednej Európy (s výnimkou Slovinska) nedosahujú úroveň vyspelejších krajín EÚ. Štruktúrnou medzeru medzi viacerými krajinami strednej Európy a EÚ15 vidieť taktiež v rozdielnej váhe technologicky vysoko náročných odvetví a exportu náročného na výskum a vývoj.

Dobiehanie cenovej hladiny - v súlade s dobiehaním výkonnosti?

Barbora Števková
Johnson Controls, absolventka
KHP NHF, EUBA

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

Skutočnosť, že v bohatších krajinách je vyššia cenová hladina a v chudobnejších nižšia, je dávno odpozorovaný vzťah v globálnom pohľade. Ak sa zblížujujú úrovne výkonnosti, mali by sa podľa ekonomickej teórie (tzv. Balassa - Samuelsonov efekt) zblížovať aj cenové hladiny. Tu sa zaoberáme otázkou, ako je vyvážená reálna konvergencia (zblížovanie úrovne výkonnosti ekonomík) a cenová konvergencia (zblížovanie cenových hladín). Dobiehajú cenové úrovne krajín strednej a východnej Európy cenovú hladinu vyspelejších ekonomík porovnateľne, ako dobiehajú ich výkonnosť?

V tomto príspevku pracujeme hlavne s ukazovateľmi relatívnych úrovní (ide o pomer ukazovateľov danej krajiny voči úrovni inej krajiny). Cenovú hladinu krajiny prirovnávame k cenovým hladinám iných krajín a výkonnosťnú úroveň k výkonnosti iných krajín:

Ako ukazovateľ relatívnej cenovej hladiny používame PLI (Price Level Index), publikovaný Eurostat-om, vyjadrený ako pomer k priemeru EÚ 28 (EÚ 28 = 100)

Ako ukazovateľ relatívnej úrovne výkonnosti slúži HDP na obyvateľa v štandarde kúpnej sily (PPS), takisto vyjadrený v pomere k priemeru EÚ 28.

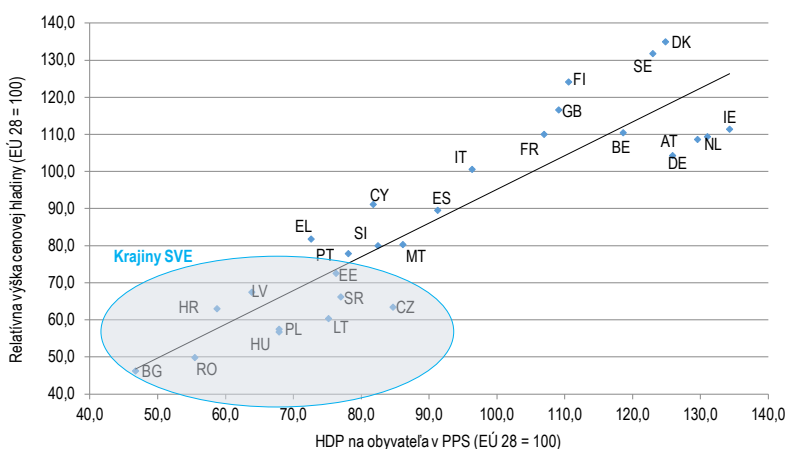
Prezentujeme tu dvojaký pohľad:

- 1) Pohľad statický - pri ňom si všímame stav k

určitému momentu. Otázka znie takto: Aký je vzťah relatívnej ekonomickej úrovne a relatívnej výšky cenovej hladiny v danom momente?

- 2) Pohľad dynamický - tu pôjde o zmeny pozorovaných veličín. Predchádzajúcu otázku

Graf 1: Kombinácie stavu relatívnej ekonomickej výkonnosti a cenovej hladiny (údaje za 2014, štáty EÚ)

Prameň: databáza Eurostatu

Box 1: Závislosť pri statickom pohľade

Na základe vykonania jednoduchšej regresnej analýzy možno konštatovať, že viac ako 82% variability relatívnej cenovej hladiny možno vysvetliť rozdielmi v relatívnej ekonomickej úrovni daných ekonomík (koeficient determinácie 82,2). Zvyšných 17,8 % variability relatívnej cenovej hladiny môžeme pripísať iným vplyvom ako je ekonomická úroveň, resp. náhode. Koeficient korelácie (ktorý udáva silu lineárnej závislosti medzi našimi premennými) dosahoval hodnotu 0,9068, čo znamená, že medzi ekonomickou úrovňou a cenovou hladinou je priama závislosť. V krajine s vyššou ekonomickou úrovňou je vyššia cenová hladina. (Podľa údajov za krajiny EÚ uvedených v grafe 1.)

upravíme nasledovne: Je zmena jednej veličiny výraznejšia tam, kde je výraznejšia aj zmena tej druhej? Je zmena relatívnej cenovej hladiny výraznejšia v krajinách, v ktorých sa výraznejšie zmenila aj relatívna ekonomická výkonnosť?

Pri statickom pohľade zisťujeme, že existuje veľmi dobre čitateľný vzťah medzi pozíciou štátov vo výkonnosti a ich pozíciou vo výške cenovej hladiny (graf 1). Krajiny strednej a východnej Európy (SVE) sú sústredené vľavo dole, kde sa stretáva nízka relatívna ekonomická úroveň a nízka relatívna cenová hladina. Vpravo hore (vysoká relatívna ekonomická výkonnosť plus vysoká relatívna cenová hladina) sa nachádzajú najvyspelejšie ekonomiky EÚ (Dánsko je ekonomikou s najvyššou relatívnou cenovou úrovňou v EÚ 28).

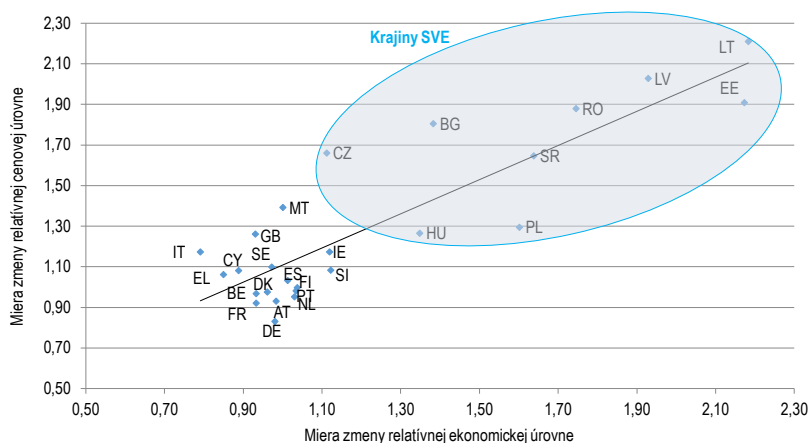
Z pozície slovenskej ekonomiky možno konštatovať, že relatívna cenová hladina v SR je blízka tej, akú majú ďalšie ekonomiky s podobnou výkonnosťou (v SR je mierne vyššia ako v Lotyšsku, ale trochu nižšia ako v Estónsku). V skupine štátov SVE je pozoruhodná pozícia Česka - vzhľadom na jeho výkonnosť má nízku relatívnu cenovú hladinu.

Pri dynamickom pohľade si všimame vzťah medzi zmenami ekonomickej výkonnosti a zmenami cenovej hladiny v krajinách EÚ v období rokov 1995 až 2014. Čím bola výraznejšia zmena

relatívnej ekonomickej úrovne, tým bola výraznejšia aj zmena relatívnej cenovej hladiny (graf 2). V prípade Slovenska pozorujeme, že zmena relatívnej výkonnosti a zmena relatívnej cenovej hladiny sú takmer rovnaké. Oba parametre sa v roku 2014 dostali na približne 1,6- násobok hodnôt z roku 1995. Na otázku z úvodu (o vyváženosti tempa reálnej a cenovej konvergenencie) možno odpovedať, že v období 1995-2014 prebiehala konvergencia výkonnosti veľmi podobne s cenovou konvergenciou, obe boli teda v súlade. Tým, pravdaže, nechceme povedať, že dynamika týchto dvoch typov konvergenencie musí byť identická (a už vôbec nie v každom období). Záleží, samozrejme aj od východiskových úrovní výkonnosti a cenovej hladiny a od radu ďalších faktorov, ktoré spôsobujú rozdielnu cenovú hladinu aj v krajinách s podobnou výkonnosťou (ani v skupine najvyspelejších štátov nie sú cenové hladiny rovnaké!).

Vpravo hore v grafe 2 sú sústredené ekonomiky

Graf 2: Kombinácie zmien relatívnej ekonomickej výkonnosti a cenovej hladiny (index zmeny parametrov za obdobie 1995 – 2014, štáty EÚ)

Prameň: databáza Eurostatu

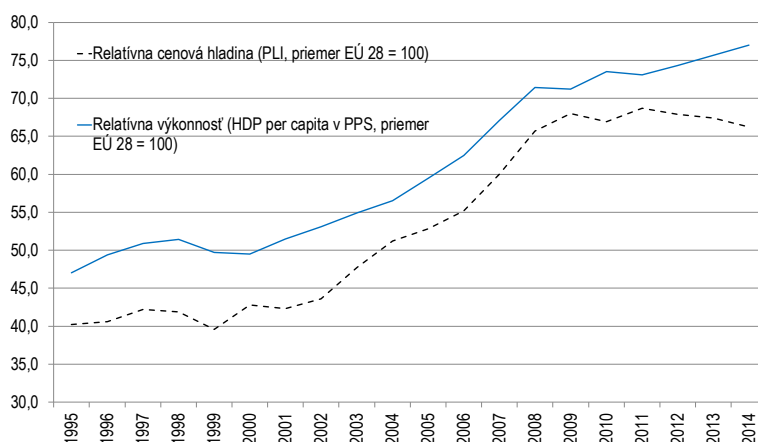
Poznámky: Ide o index zmeny ukazovateľov (úroveň 2014 / úroveň 1995)

Box 2: Závislosť pri dynamickom pohľade

Koeficient determinácie nadobúda hodnotu 0,746, čo znamená, že zmeny v relatívnej výkonnosti vysvetľujú variabilitu zmeny relatívnej cenovej hladiny na 74,6 %. Zvyšných 25,4 % variability cenovej hladiny je spôsobených vplyvom iných faktorov. Koeficient korelácie dosahoval hodnotu 0,86- to znamená, že medzi týmito dvoma premennými je opäť priama závislosť. V krajinách s výraznejšou zmenou relatívnej výkonnosti došlo k výraznejšiemu posunu relatívnej cenovej hladiny. (Podľa údajov za krajiny EÚ uvedených v grafe 1.)

s najväčšou zmenou relatívnej výkonnosti aj relatívnej cenovej hladiny. Najvýraznejšiu zmenu v oboch ukazovateľoch relatívnej úrovne vidíme v prípade pobaltských štátov (Litva, Lotyšsko a Estónsko). Vľavo dole je zhluk najvyspelejších ekonomík EÚ, v ktorých dochádzalo už iba k minimálnym posunom v úrovniach relatívnej cenovej hladiny aj relatívnej výkonnosti.

Graf 3: Vývoj relatívnej cenovej hladiny a ekonomickej úrovne SR v období rokov 1995 – 2014 (Pomer k priemeru EÚ, EÚ28 = 100)

Na príklade Česka možno dobre dokumentovať prínos kombinácie statického a dynamického pohľadu: v grafe 1 sme videli, že cenová hladina v Česku bola v danom momente (2014) relatívne nízka vzhľadom na vtedajší stav výkonnosti ekonomiky. Ale graf 2 nám dopĺňa dôležitú informáciu: v dlhodobejšom pohľade sa relatívna výkonnosť českej ekonomiky zmenila len nevýrazne a zmena relatívnej cenovej hladiny bola výrazná vzhľadom na malú zmenu výkonnosti. Pohľad na momentálny stav môže navodiť iný dojem ako pohľad na tendenciu.

Prameň: databáza Eurostatu

súlade s vývojom relatívnej ekonomickej úrovne, hoci individuálne rozdiely sú značné. To je v súlade s výskumami, ktoré označujú rozdiely vo výkonnosti (a spolu s tým rozdiely v produktivite) za hlavný faktor rozdielov v národných cenových hladinách.² Za Slovensko možno konštatovať takmer rovnakú dynamiku zmien relatívnej cenovej hladiny a relatívnej výkonnosti. Počas recesie a po nej (pri deflácií) sa však proces zbližovania cenových hladín mohol prerušiť.

V ďalšom sa zameriame na prípad reálnej a cenovej konvergenencie v SR. Pribeh kriviek znázorňujúcich priebeh oboch konvergencií v grafe 3 je veľmi podobný až do nástupu celoeurópskej (či globálnej) recesie v roku 2009. Následná dezinflácia a neskôr až deflácia na určitú dobu narušila logiku cenovej konvergenencie. Možno však predpokladať, že tento proces sa obnoví po prekonaní deflačných tendencií.

Z uvedených údajov¹ vyplýva, že v krajinách SVE je pohyb relatívnej cenovej hladiny približne v

¹ Podstatne podrobnejšie informácie, hodnotenia aj údaje sú uvedené v práci Števančková, B. (2016): Vzťah vývoja ekonomickej úrovne a cenovej hladiny v európskych ekonomikách. Diplomová práca. Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave. Evidenčné číslo: 101003/1/2016/3781202269.

² Napr. Andersson, M. – Masuch, K. – Schiffbauer, M., 2009, Determinants of Inflation and Price Level Differentials Across the Euro Area Countries. [online]. ECB, Working paper series, NO 1129 / 2009. Dostupné na internete: <<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1129.pdf?5ef40f910037dbfdab99ec3f746ea4a2>>

EFSI ako možný nástroj podpory konvergenencie

Roman Chandoga
Ministerstvo financií SR

Zrejme žiadne odvetvie rozvinutých ekonomík nebolo ušetrené od vplyvu krízy a množstvo z nich ešte ani v súčasnosti nedosahuje predkrízovú úroveň svojej výkonnosti. Stredobodom pozornosti tohto článku však nebude popisovanie dopadov hospodárskej a finančnej krízy na EÚ ekonomiku (tie sú dostatočne všeobecne známe), ale skôr niektoré opatrenia pomocou ktorých sa európski lídri snažia zvrátiť nežiaduci stav nízkej ekonomickej aktivity, resp. súčasné opatrenia mobilizácie investícií, ktoré sú kľúčové pri obnove stability ekonomiky.

V post-krízovom období bol dôležitý čo najskôr naštartovať odvetvia, ktoré boli krízou najviac postihnuté. Veľkým problémom v tomto období bol enormný pokles investičnej aktivity v Európe. Investície tak vplyvom finančnej krízy, ako aj nepriaznivých ekonomických vyhliadok európskej ekonomiky poklesli v porovnaní s predkrízovým obdobím približne o 15%.

S víziou odstránenia investičného začarovaného kruhu a taktiež s cieľom zvýšenia dôvery v ekonomiku EÚ bolo nevyhnutné predstaviť opatrenia, ktoré by oživilu ekonomiku, ale taktiež by umožnili vytvoriť vhodné ekonomické prostredie pre dlhodobu udržateľný ekonomický rast. V tejto spojitosti predložil v júli 2014 predseda Európskej Komisie Jean-Claude Juncker Európskemu parlamentu usmernenia, v ktorých vyzýval na mobilizáciu „až 300 miliárd EUR v podobe dodatočných verejných a súkromných investícií do reálnej ekonomiky počas nasledujúcich troch rokov“¹. Na základe týchto usmernení vydala Komisia oznámenie o „Investičnom pláne“², ktorý počítal so zavedením komplexného systému podpory investícií v EÚ.

Tento systém sa skladal z troch základných častí:

- Európskeho fondu pre strategické investície (EFSI),
- Transparentného portálu investičných projektov na úrovni Európskej únie,
- Centra investičného poradenstva.

Európsky investičný plán je postavený na spolupráci EFSI a Európskou investičnou bankou, ktoré spolu disponujú kapitálom vo výške 21 mld. eur (EFSI pomocou rozpočtu EÚ 16 mld. eur a príspevok EIB tvorí 5 mld. eur). Už prvotné plány počítali s pomocou multiplikačných efektov mobilizácie súkromných a verejných investícií, pomocou ktorých bude možné dosiahnuť celkovú investičnú kapacitu v minimálnej výške 315 mld. eur (multiplikačný efekt na obrázku č. 1 je odhadovaný na úrovni 1:15, čo znamená, že jedno euro verejných prostriedkov pomocou EFSI a EIB dokáže vygenerovať až 15 eur investícií do reálnej ekonomiky, ku ktorým by inak nedošlo). Dôvodom vysokého multiplikačného efektu³ je počiatočná kapacita fondu znášať riziko, ktorá mu umožní poskytovať mimoriadne financovanie a prilákať ďalších investorov.

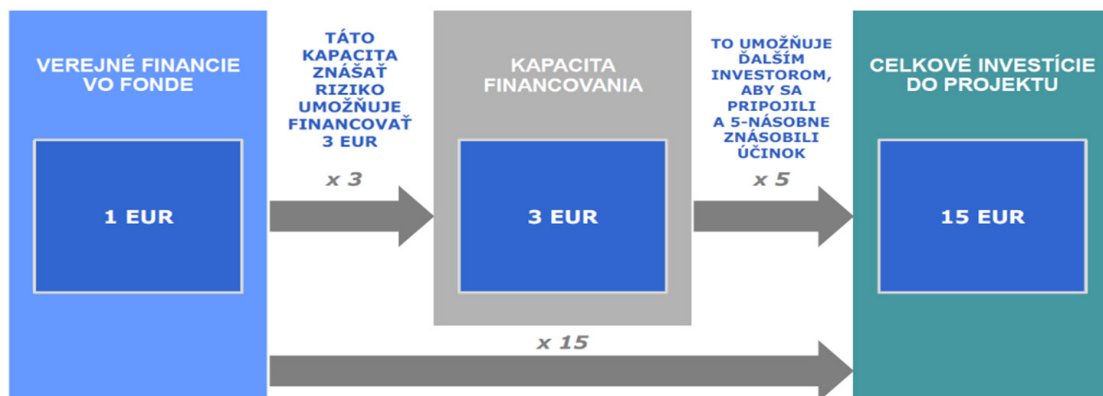
Prioritou EFSI je podpora strategických investícií, ktorých cieľom je dobudovať vnútorný trh v doprave, energetike, telekomunikáciách, využívanie energie z obnoviteľných zdrojov, zvyšovanie energetickej efektívnosti, zvyšovanie

¹ Politické usmernenia predsedu Európskej komisie Jeanu-Clauda Junckera prezentované 15. júla 2014 v Európskom parlamente.

² Komisia dňa 26. 11. 2014 vydala oznámenie komisie Európskeho Parlamentu, Rade, Európskej centrálnej banke, Európskému hospodárskemu a sociálnemu výboru, Výboru regiónov a Európskej investičnej banke „Investičný plán pre Európu“.

³ Multiplikačný účinok 1:15 je obozretným priemerom založeným na historických skúsenostiach programov EÚ a EIB. Konečný multiplikačný účinok pritom bude samozrejme závisieť od zloženia aktivít a konkrétnych prvkov každého projektu.

Obrázok 1: Multiplikačný účinok fondu

Prameň: Oznámenie komisie Európskeho Parlamentu, Rade, Európskej centrálnej banky, Európskému hospodárskému a sociálnemu výboru, Výboru regiónov a Európskej investičnej banke „Investičný plán pre Európu“.

trvalo udržateľného rozvoja jednotlivých odvetví a využívanie synergií medzi nimi. Prihliadať by sa malo hlavne na projekty, ktoré vykazujú známky zlyhania trhu a sub-optimálnych podmienok, resp. projekty, ktoré by sa z dôvodu nevyhovujúcej ekonomickej situácie určite bez podpory EFSI nespustili.

Od samotného predstavenia „Investičného plánu“ sa dôvera v európske hospodárstvo zlepšila, čo vytvorilo priaznivejšie podmienky na absorpciu investícií. Poskytnutím garancií vo výške 21 mld. prekročilo všetky očakávania, keďže už ku koncu januára 2017 je alokovaných približne 54% finančných prostriedkov z celkovej kapacity EFSI (na obrázku č. 2 možno vidieť, že zo schválených 31,5 mld. eur by malo byť

vygenerovaných približne 169 mld. eur, pričom možno taktiež vidieť investície smerujúce do jednotlivých sektorov). Toto číslo predstavuje schválenie zhruba 440 transakcií v 28 členských štátoch EU, ktoré využije odhadom 387 000 malých spoločností v celej EU.

Ak sa pozrieme na súčasnú situáciu a výšku investícií za podpory EFSI z pohľadu Slovenska, možno povedať, že EFSI podporil investície v týchto dvoch oblastiach:

- Infraštruktúra a inovačné projekty,
- Financovanie malých a stredných podnikov.

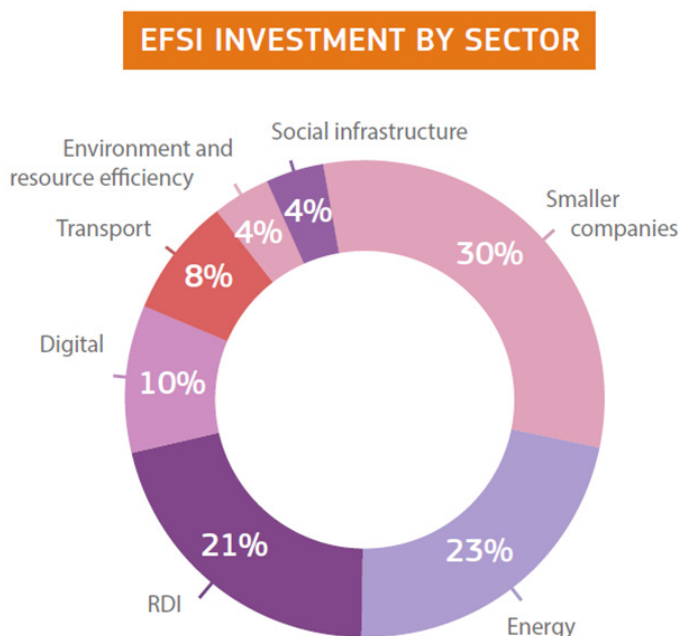
V rámci infraštruktúry a inovačných projektov boli schválené dva projekty s podporou EFSI vo výške 433 mil. eur, pričom sa očakáva, že táto podpora vyvolá investície v celkovej výške približne jednej miliardy eur. Do týchto projektov možno zahrnúť aj Bratislavský obchvat, ktorý je zatiaľ najväčším projektom financovaným z EFSI v strednej a východnej Európe (pričom výkonný riaditeľ EFSI ho prednedávnom označil za jeden z ukázkových príkladov kombinácie príspevkov EFSI, štátneho rozpočtu a súkromného

Obrázok 2: Celkové vyvolané investície ku koncu januára 2017

Prameň: EFSI EFSI Brochure on Investment Plan

Obrázok 2: Celkové vyvolané investície podľa sektorov

Prameň: EFSI Brochure on Investment Plan

kapitálu).

Pri podpore financovania malých a stredných podnikov boli schválené dve zmluvy s finančnými sprostredkovateľmi, pri ktorých sa predpokladá, že pri poskytnutí podpory vo výške 24 mil. eur budú vyvolané následné investície vo výške približne 189 mil. eur a benefitovať môže približne 5800 malých podnikov a start-upov.

Objavila sa aj vlna kritiky, ktorá poukazovala na nedostatky⁴ pri poskytovaní investícií prostredníctvom niektorých projektov a nízkej miery využívania v kohéznych krajinách (podľa hodnotiacej správy vypracovanej EIB⁵ až 92% zo všetkých vyvolaných investícií bolo alokovaných v starých členských štátoch – tzv. EÚ 15). Aj na základe týchto skutočností sa v druhej polovici roku 2016 začalo verejne rozprávať o možnom predĺžení a revízii fungovania EFSI. Následne

koncom septembra Komisia predložila legislatívny návrh⁶ pomocou ktorého by sa mali nielen odstraňovať prekážky brániace investíciám, ale taktiež by sa malo zabezpečiť, aby boli výraznejšou mierou podporované menej rozvinuté krajiny a regióny. Tento legislatívny návrh by mal na jednej strane tak predĺžiť fungovanie EFSI do roku 2020 ako aj na strane druhej zdvojnásobiť celkovú kapacitu investičného plánu až do výšky pol bilióna eur.

Jednotlivé prvky revidovaného EFSI by mali prioritne riešiť pretrvávajúce zlyhania trhu, suboptimálne investičné situácie a taktiež pokračovať v mobilizovaní financovania zo súkromného sektora smerom do investícií, ktoré zásadne vplyvajú na tvorbu pracovných miest v Európe, ekonomický rast a konkurencieschopnosť. Prioritnými oblasťami by mali byť projekty zamerané na znižovanie klimatických zmien vyplývajúce z Parížskej konferencie (COP21), projekty energetickej prepojenosti a efektívnosti, investície do životného prostredia, sociálneho a ľudského kapitálu a súvisiacej infraštruktúry, zdravotníctva, výskumu a inovácií, cezhraničnej a udržateľnej dopravy, ako aj digitálnej transformácie.

⁴ Aj Bratislavský obchvat bol výrazne skritizovaný, po tom, ako bolo na základe vypracovaných nezávislých štúdií organizácií CEE Bankwatch a Counter Balance poukázané na značný konflikt záujmov a nedostatok transparentnosti.

⁵ EIB Evaluation of the functioning of the European Fund for Strategic Investments.

⁶ Proposal for a "Regulation of the European Parliament and of the Council" amending Regulations (EU) No 1316/2013 and (EU) 2015/1017 as regards the extension of the duration of the European Fund for Strategic Investments as well as the introduction of technical enhancements for that Fund and the European Investment Advisory Hub.

Albánsko a jeho nudná monetárna revolúcia¹

Daniel Dujava
KET, NHF, EUBA

Ján Dráb
Inštitút environmentálnej politiky

Zatúlaný turista v Albánsku neraz zažije kultúrny šok. Jedným z častých nedorozumení je platenie domácou menou – albánskym lekom. Miestni obchodníci totižto od zákazníkov často požadujú desaťkrát vyššiu sumu, než je skutočná cena. Nie je to však žiadne orientálne vyjednávanie či snaha oklamať turistov ale pozostatok jednej monetárnej reformy. Prvej v rade monetárnych katastrof Albánska.

1984 alebo Orwell po albánsky

Počas komunizmu sa v Albánsku úroková sadzba nemenila desaťročia, výmenný kurz mal iba účtovnú funkciu, centrálné bankovníctvo administratívneho charakteru slúžilo výlučne na rozmiestnenie peňažných zdrojov podľa požiadaviek strany a vodcu Envera Hoxhu. Práve ten sa jedného dňa rozhodol pre menovú reformu – s cieľom odstrániť jednu nulu.

Niet asi krutejšieho a silnejšieho režimu, než bol ten Hoxhov v Albánsku. Napriek tomu, že jeho neslávne známa tajná služba Sigurimi zaviedla režim, ktorý nemal ďaleko od toho v Orwellovom 1984 so všetkou totalitnou absurditou vrátenie predpísaných účesov neskôr recyklovaných Severnou Kóreou, do hláv ľudí sa režimu úplne dostať nepodarilo.

Písal sa rok 1965, keď reforma prebehla. Dnes, keď človek zavíta do Tirany, vysvetľovať ceny v starých lekoch mu budú aj mladí, ktorí nielenže vtedy nežili, no ktorých rodičia sa sami narodili už po menovej reforme. Ani takémuto mocnému režimu sa nepodarilo z hláv ľudí dostať starú menu. A tak keď obchodník požiada za kus syra 2 000 lekov, z peňaženky treba ťahať dvestolekovú bankovku.

Takmer štyridsať rokov neskôr sa Albánsko rozhodlo pre ďalšiu veľkú reformu – inflačné cielenie. Ako to s ním dopadlo? A čo všetko tomu predchádzalo?

Balkánska marka v tieni pyramíd

V roku 1992 albánska Demokratická strana porazila vo voľbách komunistov. Dedičstvom minulého režimu bol okrem iného nefunkčný finančný sektor a i táto jeho charakteristika je príliš lichotivá. Finančný sektor v Albánsku bol terra incognita, kde verejnosť vedela iba veľmi málo o tom, ako fungujú moderné finančné trhy a monetárna politika.

Paradoxne, pre krajinu to bolo spočiatku výhodou. Kým bývalými krajinami Juhoslávie sa valila hyperinflačná vlna, v Albánsku dosiahla inflácia iba 200 % a aj to bol iba jednorazový fenomén. Jednoročné strojnásobenie cien v balkánskej metrike deväťdesiatych rokov stále patrí do kategórie stabilnej cenovej hladiny. Albánsky lek bol balkánskou markou, stabilným pilierom v rozpadajúcom sa balkánskom dome. Aj napriek tomu dôvera verejnosti v albánsky lek bola (a stále je) pomerne nízka a verejnosť vo veľkej miere využívala cudzie meny, najmä nemecké marky. Rodiaci sa bankový sektor v rukách štátu poskytoval veľmi obmedzené množstvo služieb a výsledkom bol nízky objem vkladov, ktorý sa pretavil do limitovanej ponuky úverov či už pre domácnosti alebo firmy.

Dieru na trhu po štátnych bankách neváhal vyplniť súkromný sektor. Keďže bankový sektor bol štátnym ihriskom, súkromné iniciatívy sa prejavili v raste nebankových subjektov, kde boli peniaze občanov rýchlo zhodnocované vo vysokorizikovom poole diverzifikovanom na aktivity ako pašovanie, nelegálna migrácia, obchod s drogami, prostitúcia, či pašovanie zbraní. A to všetko v rámci klasickej Ponziho

¹ Tento príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA No. 1/0246/16 Efektívnosť fiškálnej a monetárnej politiky v priebehu ekonomického cyklu.

schémy.²

Albánske politické špičky nielenže tolerovali, ale aj otvorene podporovali vznik netytických finančných inštitúcií. Videli v nich prínos k albánskemu hospodárstvu – trh si hľadá cestu a zaplňuje medzeru na trhu. V roku 1996 mali dve najväčšie spoločnosti Xhafferi a Populli celkovo dva milióny vkladateľov. V krajine s tri a pol miliónovou populáciou.

Keď koncom roku 1996 vyšlo najavo, že albánske nebankové spoločnosti fungujú na princípe pyramídových hier, objem aktív dosahoval 1,2 miliardy dolárov, čo predstavovalo takmer polovicu albánskeho HDP.³

Pád pyramídových schém nebol iba finančným kolapsom, ale priviedol krajinu na pokraj občianskej vojny. Krajinou zmietali nepokoje, v ktorých zahynulo cez 2 000 ľudí, z muničných skladov bolo ukradnutých viac než 650 000 zbraní, 3,5 milióna granátov a milión mín.⁴ Tieto zbrane neskôr putovali do Kosova a zvyšok príbehu je známy aj širokej verejnosti.

Viac istoty = menej istoty

Finančná kríza si vynútila reformy. Albánsko privatizovalo bankový sektor, posilnilo nezávislosť centrálnej banky a vyzbrojilo ju modernejšími nástrojmi. Úverové limity nahradili limity pre objem zlých úverov, priame kontroly nad úrokmi na vkladoch boli taktiež odstránené a centrálna banka začala využívať operácie na voľnom trhu, pri ktorých obchodovala so štátnymi pokladničnými poukážkami.⁵

Začiatkom nového tisícročia však Albánsko opäť vstúpilo do fázy absurdného vývoja. V roku 2002 sa krajina rozhodla implementovať inštitúciu typickú pre všetky vyspelé štáty – systém poistenia vkladov. Tento mechanizmus

fungujúci na princípe samo sa naplňujúceho proroctva (ak vkladatelia veria, že ich vklady sú bezpečne poistené, nebudú mať dôvod hromadne ich vyberať) v Albánsku zafungoval presne naopak.

V rámci akejsi absurdnej albánskej kauzality, zavedenie poistenia vkladov bolo verejnosťou interpretované ako signál, že s vkladmi nie je všetko v poriadku a Albánsko zažilo bankovú paniku. Zvýšenie istoty viedlo k pochybnostiam o fungovaní systému ako takého.

Našťastie, nešlo o krízu podobných rozmerov, akú si vyžiadal pád pyramídových schém. Albánska centrálna banka v spolupráci so súkromným sektorom reagovala vzdelávacou kampaňou⁶, krajina sa vyhla väčším nepokojom a zvyšky muničných skladov ostali tentokrát neporušené. To sa krajina pomaly začala chystať na ďalší významný krok: zavedenie inflačného ciele. A možnosť ďalšej masovej paniky.

Medzičasom u susedov alebo srbské ciele inflačných cieľov

Kým Albánskom otriasal pád pyramíd a banková panika, Srbsko bolo stále centrom oklieštenejšej Juhoslávie. Aj Juhoslávia bola poznačená dedičstvom socializmu, ale na rozdiel od Albánska sa jej pomerne úspešne darilo budovať socializmus s prvkami trhovej ekonomiky. Paradoxne otvorené hranice a cválajúca inflácia z dôvodu politických zásahov do rozhodovania centrálnej banky viedli k tomu, že domácnosti a firmy začali ako platidlo využívať nemecké marky.⁷ Následná vlna hyperinflácie sprevádzajúca rozpad Juhoslávie zmazala zvyšky kredibility centrálnej banky a všeobecne dôveru spoločnosti v domácu menu.

Aj napriek tomu Juhoslávia (a neskôr nástupnícke Srbsko) ostala po ukončení vojny s výnimkou Slovinska jedinou bývalou federatívnou republikou, ktorá sa snažila udržiavať fungovania

² Naqellari, A. et al (2014): Development of the Banking Market in Albania. In European Journal of Sustainable Development, roč. 3, č. 3, s. 329-344.

³ Jarvis, Christopher. The Rise and Fall of the Pyramid Schemes in Albania. Working Paper, IMF, 1999.

⁴ Albanian Human Development Report 1998, United Nations Development Program, Tirana, 1999.

⁵ Kodheli, M. (2008): Reasons that pushed Albania to Inflation Targeting. 2008. Materiály pre PhD. seminár, University of Verona.

⁶ Tanku, Altin (2008). The Challenges of Changing Monetary Policy Setup: What Should Concern the Bank of Albania? Albania — Opportunities and Challenges in the Move Toward Emerging Market Status. Tirana, May 2008.

⁷ Fabris, N. et al. (2008): Foreign Direct Investments as Driving Force of Economic Development of Montenegro. Working Paper, Central Bank of Montenegro, 2008.

vlastnej meny nenaviazanej na marku. Bez veľkých úspechov.

Po osamostatnení Čiernej Hory, ktorá už v roku 1999 zaviedla nemeckú marku ako domácu menu, sa Srbsko rozhodlo začať písať novú kapitolu monetárnych dejín a implementovať inflačné ciele. V roku 2006 Národná banka Srbska formálne oficiálne zaviedla tento monetárny režim a v roku 2009 ho začala vykonávať s cieľom v podobe strednodobej inflácie.

V Belehrade sídliaca centrálna banka však v tomto nikdy nebola úspešná. Prehnane intervenovala na devízovom trhu, inflačné očakávania viac ako na politiku centrálnej banky reagovali na výkyvy kurzu k euru a srbský dinár sa doteraz používa iba pri menšom styku – donedávna si dokonca aj vláda na všetkých úrovniach požičiavala v eurách.

K tomu sa pridáva hodnota inflačného cieľa, ktorú centrálna banka mení, raz smerom nadol, inokedy smerom nahor, až vzniká podozrenie, že centrálna banka sa vlastne nesnaží infláciou trafiť do cieľa, ale práve naopak, cieľom do inflácie. K tomu sa pridáva časté striedanie guvernérov, čo ďalej podkopáva dôveryhodnosť centrálnej banky.⁸

Srbská centrálna banka nikdy neovládala infláciu, nemala dostatočnú kredibilitu a v Srbsku nemal kanál úrokových sadzieb nikdy význam, naopak kľúčový bol kanál výmenného kurzu. Preto bol srbský plán zaviesť inflačné ciele odsúdený na neúspech. Ako dopadli Albánci?

Nudná albánska revolúcia

Pri rozprávaní albánskej nekončiacej grotesky v hlavnej úlohe s novým a starým lekom sa v mysli vynoria slová najvýznamnejšieho monetárneho ekonóma súčasnosti Micheala Woodforda o tom, že moderná monetárna politika je v prvom rade o schopnosti centrálnej banky ovplyvňovať očakávania firiem a domácností. Ako možno ovplyvňovať očakávania v ekonomike, v ktorej ľudia päťdesiat rokov ignorujú monetárnu reformu? K tomu sa pridáva dedičstvo búrlivých

deväťdesiatych rokov, nerozvinutý finančný sektor a rozsiahla miera dolarizácie. Zdalo by sa, že Albánsko je živnou pôdou pre monetárnu katastrofu.

Kľúčom k úspechu Banky Albánska bola rozvaha, trpezlivosť a postupnosť krokov. Albánsko nemalo nikdy jasne zadefinované monetárne pravidlo. Centrálna banka si zákonom z roku 1997 definovala cieľ ako „dosiahnuť a udržať cenovú stabilitu“ a od roku i inflačný cieľ 3 +/- 1 %. Napriek tomuto jasnému cieľu sa režim viac podobal na monetárne ciele (agregátu M3), no už v tomto období začal režim vyznačovať znaky inflačného ciele, kedy sa miera inflácie viac blížila cieľom banky, než jej cieľ M3.

Centrálna banka sa, poučená z komunikačnej krízy v roku 2002, rozhodla vybrať smerom k explicitnému inflačnému ciele, keďže je jednoduchšie komunikovať infláciu než rast M3. Banka Albánska sa ale rozhodla pre iný spôsob prechodu než Srbi. Miesto teatrálného oznámenia a odhodlania začala rok čo rok všíť „nudné“ pejpre o transmisných kanáloch a možnostiach prechodu na inflačné ciele. Medzičasom zdokonaľovala svoje meranie inflácie, nástroje monetárnej politiky, zlepšovala svoje kapacity o v zahraničí študovaných expertov a bez oznámenia ciele sa inflácia pravidelne triafala do stanoveného cieľa.

Najväčším paradoxom je, že aj keď sa Albánsko dnes považuje za úspešnú infláciu cieleu ekonomiku, nie je úplne jasné, kedy ju začalo cieľiť. V prípade Srbska je to presne naopak.

Krst' ohňom Veľkej recesie

Hospodárska kríza, ktorá sa v roku 2008 rútila z USA smerom na všetky strany sa cez albánsku ekonomiku prevalila ako vlna cez skaly, pričom Albánsko ostalo pevne stát'. A nebolo to horskou povahou albánskeho národa.

Hospodárska kríza, ktorá zasiahla aj krajiny Balkánu, bola učebnicovým príbehom o dôležitosti kredibility. Albánsko síce poznačilo znehodnotenie meny, no to akurát podporilo export a navyše vďaka monetárnej stabilite ostali domáca spotreba a investície pomerne stabilné.

⁸ Fabris, N. (2006): Inflation Targeting With Special Review on Application in Serbia. In Panoeconomicus, roč. 53, č 4, s. 389-405.

V neposlednom rade centrálna banka dokázala udržať svoj vyhlásený cieľ.

Srbský dinár naopak oslabil oveľa výraznejšie, spotreba sa prepadla a padajúci dinár obmedzil motiváciu zahraničných investorov alokovať zdroje v Srbsku. Kým albánska nezamestnanosť sa medzi rokmi 2008 a 2012 takmer nezmenila, srbská stúpala o viac než 10 p. b.

Kde je potrebné hľadať rozdiely medzi Srbskom a Albánskom a prečo je to práve menej rozvinutá albánska ekonomika, čo sa vyvíja relatívne stabilne?

Nie je prehnané povedať, že tak Albánsko ako aj krajiny bývalej Juhoslávie si prešli počas druhej polovice dvadsiateho storočia peklom. Avšak kým v prípade Juhoslávie je tým kľúčovým slovom v otázke peňazí hyperinflácia, v prípade Albánska je to ukotvenie predstavy o hodnote meny, ktorým nepohla ani už viac než päťdesiat rokov implementovaná monetárna reforma.

Kľúčové problémy, ktorým Albánsko čelilo, boli spôsobené ani nie tak nedôverou v menu ale nedôverou v bankový sektor (odtiaľ bankové paniky) a ignoranciou vo finančnej oblasti (odtiaľ pyramídové schémy). Sériou reforiem sa Albánsku podarilo tieto problémy vyriešiť a keďže Albánci nikdy nepozorovali závažný pád hodnoty domácej meny, centrálnej banke sa

relatívne úspešne podarilo nasadnúť na moderný vlak inflačného cielenia. Albánsko plnilo jeden z predpokladov úspešného zavedenia inflačného cielenia – už pri jeho zavedení sa vyznačovalo nízkou infláciou.

Na druhej strane, alfou a omegou monetárnych problémov v krajinách Juhoslávie nie je finančná nevyspelosť ale pretrvávajúca nedôvera v domácu menu. Práve to viedlo k potrebe v Chorvátsku implementovať de facto currency board, v Bosne a Hercegovine oficiálnu currency board a Čierna Hora a Kosovo začali využívať cudziu menu ako oficiálne platidlo. Monetárne relatívne najúspešnejšie Macedónsko funguje v režime fixného menového kurzu.

Stojac na hlinených nohách mikroskopickej kredibility potrebovala Srbská centrálna banka tri roky, kým začala inflačné cielenie aj reálne uplatňovať a aj to bez veľkých úspechov. Výsledkom je najvolatilnejšia mena v regióne, či už to meriame výkyvmi v domácich cenách, alebo výkyvmi vo výmennom kurze.

Albánske staré leky, ktoré po vyše polstoročí stále prežívajú v hlavách Albáncov, môžu vyvolávať úsmev, avšak príbeh tejto balkánskej krajiny demonštruje, že sériou trpezlivých reforiem je možné tvárou v tvár finančnej nevyspelosti vybudovať monetárnu stabilitu.

Expanziou domáceho dopytu k vysokému, ale neutržateľnému rastu.

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

V priebehu transformácie slovenskej ekonomiky sa veľmi viditeľne striedali prístupy k hospodárskej politike - aj k ekonomickému rastu. Tu sa venujeme pokusu maximalizovať rast ekonomiky cez posilňovanie domáceho dopytu v období druhej polovice deväťdesiatych rokov. Je to priam ukážkový prípad toho, aké sú limity takejto politiky: podarilo sa v krátkodobom horizonte vyvolať silný rast HDP, ten sa však veľmi rýchlo ukázal ako neutržateľný. A o to predsa pri podpore rastu ekonomiky nejde...

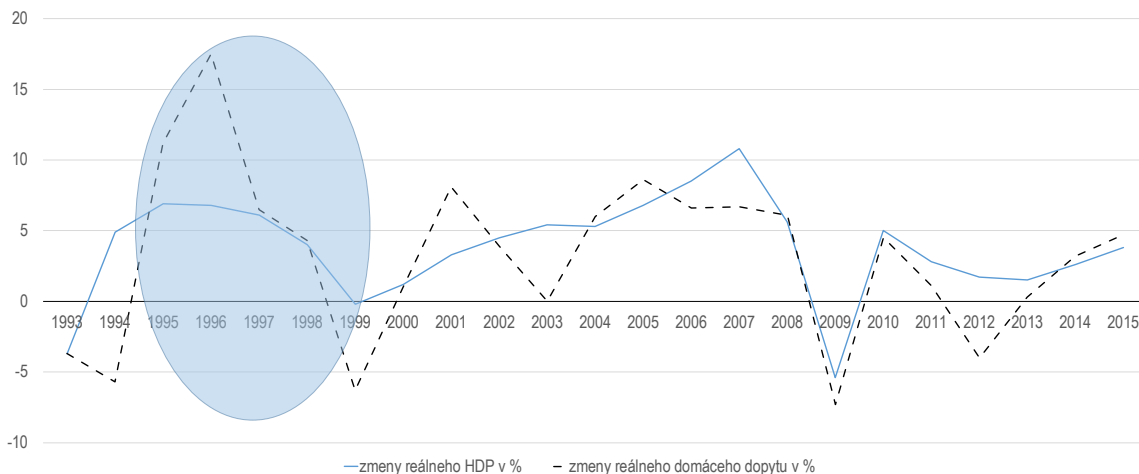
Po prekonaní tzv. transformačnej depresie na začiatku 90-tych rokov (zaoberali sme sa ňou v predchádzajúcom čísle) bola v praktickej hospodárskej politike prítomná značná snaha obnoviť rast ekonomiky. V období druhej polovice 90. rokov bol vtedajšími tvorcami hospodárskej politiky preferovaný silný ekonomický rast (až akási honba za čím vyšším číslom), v danej chvíli bol význam rastu dokonca preceňovaný. Napríklad typickou črtou makroekonomickej politiky bola viera, že ekonomický rast je všeliek schopný prekryť vtedajšie štrukturálne nedostatky ekonomiky. Problémy fiškálnej nerovnováhy mal taktiež vyriešiť silný ekonomický rast, vyvolávajúci zvýšenie budúcich rozpočtových príjmov. Prudko rastúci reálny HDP bol vnímaný ako prostriedok preklenutia mnohých problémov, ktoré boli dané deformovaným, nekonkurencieschopným hospodárstvom tých čias.

Pritom však treba pamätať na to, že ekonomika bola postihnutá vážnymi deformáciami: trhová ekonomika sa ešte len formovala, štátna ingerencia v ekonomike bola veľmi výrazná, podstatná časť podnikov ešte mala problémy s konkurencieschopnosťou, neprešla zásadnou reštrukturalizáciou ani nemala strategického vlastníka, bankový sektor ešte len čakal na svoje ozdravenie. Ekonomika sa ešte nesprávala podľa pravidiel, aké poznáme z vyspelých západoeurópskych ekonomík. „Tlačiť“ na maximalizáciu rastu v takejto hybridnej ekonomike bolo pozoruhodným manévrom.

Pravda, transformačný proces v tejto svojej fáze nebol podložený nejakými skúsenosťami, overenými postupmi či prípadovými štúdiami. Išlo o jedinečný proces riadený bez pomocného manuálu.

V období od vzniku SR po rok 1998 bola hospodárska politika SR ovplyvnená predstavou tzv. „slovenskej cesty transformácie“, čo však nebola žiadna čitateľná rozpracovaná koncepcia, ktorá by mala viesť k štandardnej trhovej ekonomike. Niektorí ekonómovia upozorňovali, že táto politika „vlastnej cesty“ bola nezreteľná a reálne skôr bránila pokračovaniu transformácie na funkčnú trhovú ekonomiku západoeurópskeho typu. Varovali aj pred možnosťou zneužívania „vlastnej cesty“ (ktorá navyše nikdy nebola definovaná a verejne podložená úvahou o prednostiach či nevýhodách tohto postupu) pre účely záujmových skupín, ako napríklad štátnopriemyselnej lobby. Sprievodným momentom bolo spoliehanie sa na veľké, selektívne podporované podniky, tzv. vlajkové lode priemyslu. Tu sa však nevenujeme komplexnému rozboru postupu transformácie v tomto období, pohľad zúžime na podporu tak preferovaného silného rastu ekonomiky.

Ekonomický rast bol podporovaný nástrojmi blízky dopytovo orientovanej hospodárskej politike: stimulovanie domáceho dopytu expanziou verejných výdavkov, realizáciou rozsiahlych verejných infraštruktúrnych investícií, deficitným hospodárením v záujme

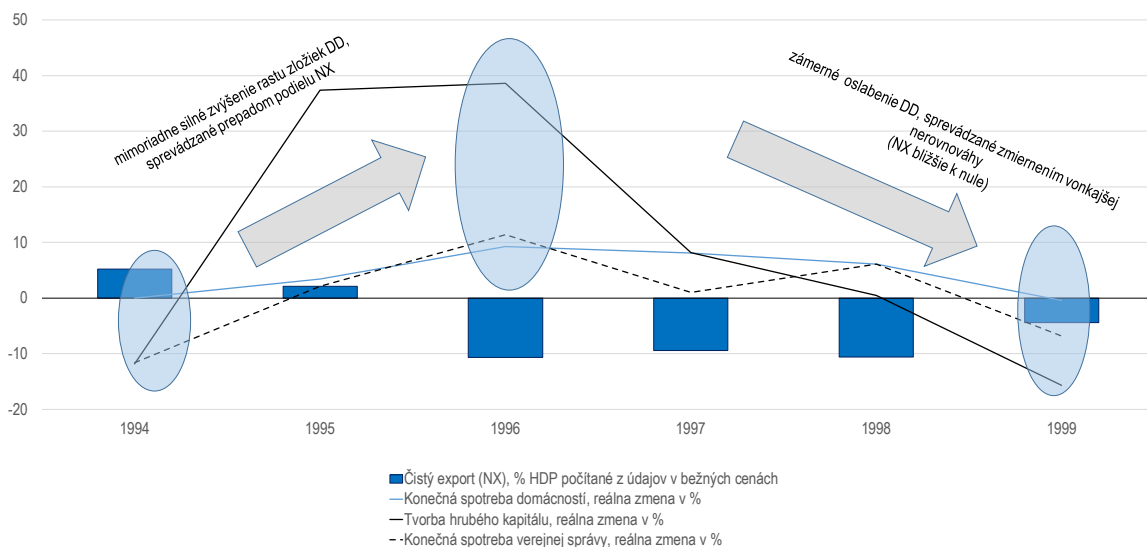
Graf 1: Zmeny reálneho HDP a domáceho dopytu v slovenskej ekonomike

Prameň: databáza Eurostatu

Poznámky: Údaje po rok 1995 nemajú takú kvalitu ako neskoršie údaje a treba ich vnímať s toleranciou (boli doplnené zo starších publikácií ŠÚ SR, v aktuálne dostupných databázach sa nenachádzajú). Vyznačené je obdobie s mimoriadnym výkyvom domáceho dopytu - toto obdobie je tu našim predmetom pozornosti.

podpory tzv. rozvojových impulzov a pod. Ako vidno v grafe 1, v sledovanom období došlo k mimoriadnemu výkyvu v dynamike domáceho dopytu: išlo o najsilnejší rast domáceho dopytu v histórii ekonomiky SR. Pri podrobnejšom

pohľade (v grafe 2) vidno, že medzi rokmi 1994 a 1996 sa všetky zložky domáceho dopytu (spotreba domácností, spotreba verejnej správy a tvorba hrubého kapitálu) dostali z medziročného klesania do mimoriadne silného rastu. V tomto

Graf 2: Masívne výkyvy domáceho dopytu ako faktor destabilizácie: Pohľad na priebeh vybraných parametrov v 90. rokoch v ekonomike SR.

Prameň: Štatistický úrad SR a Eurostat

momente dosiahli všetky tri

Poznámky: Údaje po rok 1995 nemajú takú kvalitu ako neskoršie údaje (viď pri grafe 1). NX- čistý export (rozdiel exportu a importu výrobkov a služieb).

menované zložky domáceho dopytu rekordne vysoké tempá rastu- a to suverénne najvyššie za obdobie 1991 - 2016. Za povšimnutie stojí predovšetkým rast tvorby hrubého kapitálu o približne 37%- 38% dva roky po sebe (k tomu treba poznamenať, že veľký podiel na tom mali verejné investície).

Pravdaže, stimulovanie rastu ekonomiky podporou domáceho dopytu prichádza do úvahy, chápe sa však ako krátkodobý stimul, ktorý je použiteľný v definovaných prípadoch: keď je príčinou absencie rastu práve nejaký dopytový šok a ekonomika disponuje vhodnými nevyužitými kapacitami, ktoré na zvýšený domáci dopyt môžu pružne zareagovať. Slovenská ekonomika v polovici 90. rokov nespĺňala ani jednu z týchto podmienok. Prudký rast domáceho dopytu pri nekonkurencieschopnom, deformovanom podnikovom sektore znamenal, že rastúci dopyt sa pokrýval rastúcim dovozom. V prípade malej otvorenej ekonomiky so zaostalým domácim podnikovým sektorom je logické, že pri prudkom zvýšení domáceho dopytu to bude práve dovoz, ktorý pružne zareaguje a pokryje tento rastúci dopyt. Preto v grafe 2 môžeme pozorovať výrazné zhoršenie hodnôt vonkajšej rovnováhy (hodnoty tzv. čistého exportu). Verejnými výdavkami stimulovaná expanzia domáceho dopytu tak viedla primárne k výraznému zhoršeniu vonkajšej rovnováhy, len sekundárne k rastu domáceho HDP. Vyčerpávali sa verejné zdroje a súčasne sa udržiavala značná vonkajšia nerovnováha. Bola to vtom čase priam učebnicová ukážka fungovania tzv. dvojitého deficitu (keď sa súčasne narúša rovnováha verejných financií aj bežného účtu platobnej bilancie). K pochopeniu tejto situácie ešte treba pridať, že platil režim fixného výmenného kurzu- kurz tak nemohol svojím pohybom vyrovnávať vonkajšiu nerovnováhu.

Keď sa už naplno ukázala neudržateľnosť takejto „prorastovej“ politiky, siahli tvorcovia hospodárskej politiky po opatreniach na utlmenie domáceho dopytu (v oboch grafoch to dobre vidieť v údajoch za rok 1999). Tri súbory reštriktívne ladených korekčných opatrení (v rokoch 1999 a 2000) utlmili domáci dopyt a zmiernili vonkajšiu nerovnováhu- pri utlmení rastu ekonomiky. (Tomuto utlmeniu rastu sme sa venovali v minulom čísle v tomto seriáli). V tom období sa zjavne vylučoval výraznejší

rast HDP a vonkajšia rovnováha (zlepšenie jedného parametra prinášalo zhoršenie druhého). Tento problém ustúpil spolu so zásadnou reštrukturalizáciou ekonomiky, podstatným zvýšením jej konkurencieschopnosti a ústupom neštandardných prvkov v hospodárskej politike. Tento prípad síce so zjednodušeniami, ale zreteľne dokumentuje nevhodnosť stimulovania rastu ekonomiky masívnou expanziou domáceho dopytu v situácii, keď podnikový sektor nie je v dobrej kondícii na to, aby na dopytový stimul zareagoval. Dlhodobý udržateľný rast nie je výsledkom krátkodobých, štátom vyvolaných dopytových stimulov. Tie môžu byť nápomocné v určitých kritických momentoch, nemôžu však nahradiť ani prekonať rozvrátený podnikový sektor.

„Nielen Slovensko, ale žiadna krajina nedokáže mať naraz anglosaské dane, škandinávské výdavky a balkánsku korupciu“.

Recenzia knihy: Svet podľa Filka

Dubéci, M., Filková, A., Obradovič, F., Svorenčík, A., SLOVART: Bratislava, 2016.
ISBN 978-80-556-2598-0

Daniela Pobudová
KHP, NHF, EUBA

Martin Filko, ktorý sa považoval za mainstreamového ľavicového liberála s miernym anikapitalistickým nádychom niekoľkokrát uverejnil analýzy, ktoré kritizovali, či spochybňovali viaceré opatrenia vlády. Pre jeho silné presvedčenie v dobrú vec a vieru v lepšiu a otvorenejšiu spoločnosť ho niektorí oligarchovia nemali príliš v láske. Veril, že bez vetra sa ani lístok nepohne a ak sa majú pomery na Slovensku začať meniť k lepšiemu je potrebné na tom postupne pracovať.

Kniha je zbierkou Filkových vybraných textov, rozhovorov či blogov, v ktorých sú predložené jeho aspirácie v snahe o lepšie Slovensko. Prostredníctvom faktov a grafov predkladá širokej verejnosti možnosti riešenia problémov, ktorými trpí slovenská spoločnosť – korupcia, školstvo, zdravotníctvo, klientelizmus, regionálne rozdiely či neefektívna verejná správa a tiež aj to, ako sa za posledných desať rokov zmenila ekonómia na Slovensku.

Asi najviac sa do povedomia ľudí dostal v roku 2006, kedy v Trende publikoval článok Bieda slovenskej ekonómie, ktorým sa kniha jeho najvýznamnejších myšlienok aj začína. Možno v nej nájsť aj množstvo inšpiratívnych článkov z hospodárskej politiky, pohľady na spoločnosť či zdravotníctvo. Záver je naopak venovaný poslednému projektu (Hodnota za peniaze v slovenskej verejnej politike), prostredníctvom ktorého chcel uskutočniť revíziu štátnej správy v troch významných rovinách. Jednak vo filozofickej úrovni a to zmenou slovenskej mentality, ktorá je stále zakorenená vo fráze,

„kto neokráda štát, okráda vlastnú rodinu“. K ďalším navrhovaným zmenám patrí reforma inštitúcií, zhromaždenie a sprístupnenie údajov a používanie moderných analytických nástrojov. K najdôležitejším opatreniam, ktoré sú potrebné k dosiahnutiu želaného výsledku navrhoval revíziu výdavkov, analýzu nákladov a prínosov a benchmarking.

Nie minulosť, ale budúcnosť sa stáva dôležitou pre blahobyt spoločnosti sa a taktiež orientácia na výsledky, nie na indikátory, ktoré zachytávajú vstupy alebo výstupy. „Nie je najpodstatnejšie, koľko policajtov máme, alebo koľko zarábajú učители, ale ako rýchlo klesá kriminalita a akí vzdelaní sú občania“. Postupné zvyšovanie plátov lekárov ešte nespôsobuje automaticky zlepšenie ich vedomostí a zručností a tak nalievanie peňazí do sektorov pokiaľ sa v nich neuskutočnia patričné zmeny sa stáva neefektívnym. Na udržateľnosť verejných financií nestačia len krátkodobé škrtky. Vychádzajúc z dostupných údajov a analytických nástrojov treba siahnuť hlbšie, a to vo forme reforiem či už zdravotného, daňového, ako aj dôchodkového systému.

Nech myšlienky, ktoré nám tu Filko zanechal, ako veľký odborník a vzdelaný muž vo svojom remese žijú aj naďalej. Prostredníctvom skúsených analytikov vo verejnej správe nech pokračujú a spoločnosti tak vedia ušetriť milióny eur. A taktiež nech jeho články v tejto publikácii donútia zamyslieť sa čo najširšiemu okruhu čitateľov o stave našej spoločnosti a možnosti kam ju posunúť ďalej.

SVET PODĽA FILKA

Čísla, ktoré nás zaujali

86 %

Daniel Dujava
KET, NHF, EUBA

Takúto časť hotovosti India stiahla. Z iniciatívy indického premiéra Narendra Mondiho jedna z najväčších krajín sveta stiahla z obehu päťsto a tisíc rupiové bankovky čo predstavuje 86% hotovosti. V krajine, kde 90% všetkých peňazí má práve hotovostnú podobu je Mondiho de facto monetárna reforma veľkým reštartom a India hovorí rovno o „veľkom očistení.“ Narendra Mondí a guvernér indickej centrálnej banky Urjit Patel vysvetľujú stiahnutie najväčších denominácií z vyobrazením Mahátmu Gándhího bojom proti korupcii a terorizmu financovanému falošnými bankovkami. Od apríla tohto roku bude držba starých bankoviek trestná, držiteľia ich musia dovedy zameniť za nové päťsto a dvetisíc rupiové bankovky. India nebola na výmenu bankoviek pripravená, premiér operáciu spustil v novembri neplánovaným živým televíznym vstupom a plán počas päťdesiatich dní vymeniť staré bankovky samozrejme neprebehol bez zúfaleho nedostatku hotovosti. Vysoké denominácie stratili platnosť a domácnosti začali hromadiť nižšie denominácie ako núdzovú rezervu. Doteraz nie sú všetky bankomaty usposobené novej mene. V indickej ekonomike fungujúcej takmer výlučne na hotovostnej výmene boli malé a stredné firmy nútené prepustiť tretinu zamestnancov, indický priemysel reportuje najväčší pokles objednávok za posledné tri roky. Z tohto pohľadu sa rozhodnutie Medzinárodného menového fondu znížiť výhľad rastu indickej ekonomiky iba o jedno percento zdá byť optimistické. Na druhej strane India reportuje v poslednom kvartály roka 2016 pomerne rýchly rast – 7,4% – čo otvára otázky nakoľko možno týmito číslami veriť. A nejedná sa o jedinou kontroverziu. Nie je zjavné, nakoľko demonetizácia indickej ekonomiky mohla odstrániť „čierne peniaze“ a zasadila ranu terorizmu. Objavujú sa názory, že skutočnou motiváciou bolo ochromiť indickú opozíciu a stiahnutie hotovosti bolo v prvom rade politickým krokom s katastrofálnymi následkami pre bežných Indov.

400 %

Daniela Pobudová
KHP, NHF, EUBA

Túto hodnotu presiahla miera inflácie vo Venezuele v roku 2016. Nakoľko až 95% exportných príjmov krajiny pochádza z predaja ropy a v roku 2015 cena ropy za barel klesla z pôvodných 88\$ za barel na 45\$ za barel, krajina prišla až o viac ako 40% príjmov a nebola schopná splácať svoje dlhy. Aby sa zmiernil vplyv zníženého dovozu zvýšili sa mzdy a začalo sa tlačiť viac peňazí v národnej mene bolívar. V súčasnosti sa na splácanie dlhov a dovozu tovarov používajú mňajúce sa zásoby zlata. Pre problematické hospodárenie s verejnými financiami vznikol v krajine nedostatok peňazí, ktorý sa vláda rozhodla riešiť tým, že vytlačila ďalšie peniaze, čo následne vyústilo do ďalšieho rastu inflácie. Aby krajina držala krok s rastúcim tempom inflácie, vláda musela dávať stále väčšie množstvo bankoviek do obehu čo spôsobilo, že Venezuela sa blíži do bankrotu. Tlač bankoviek má starú technológiu, vlastná tlačiareň nemá ani dostatok papiera na vytlačenie bankoviek a tak je Venezuela nútená tlačiť ich v objeme na miliardy kusov v zahraničí a tlačiarňam za dodávku ani neplatí. Pre nezaplatené pohľadávky bola dodaná len jedna tretina bankoviek, než akú si žiadala Centrálna banka. Bolivary tlačí v nominálnej hodnote 50 a 100, nakoľko bankovky s nižšími nominálnymi hodnotami prevyšujú svoje výrobné náklady. Bankoviek je navyše také množstvo, že ich museli do krajiny priviezť na 36 lietadlách typu Boeing 747. Na nákupy chodia ľudia s plnými taškami bankoviek a v dôsledku čierneho trhu sa aj základné potraviny, lieky, či hygienické potreby, ak sú ešte vôbec k dispozícii stávajú priveľmi drahými a nestačia ľuďom na uspokojovanie ich základných potrieb. Zdravotný aj vzdelávací systém zlyhal a venezuelské úrady sú otvorené už len dva dni v týždni. Od roku 1983 sa bolívar stal rukojemníkom inflácie, čo vytvorilo hlavný podnet pre fixné naviazanie bolívaru na americký dolár. V krajine existuje dvojstupňový systém výmenných kurzov, kedy sa fixný kurz (bolívar k doláru je 10) používa na základné komodity a lieky a plávajúci na ostatné transakcie. Na čiernom trhu však kurz bolívaru k doláru prekračuje aj hranicu tisíc bolívarov. Ak sa situácia výrazne nezmení, podľa odhadu MMF môže miera inflácie v roku 2017 dosiahnuť až 1600%. To by prakticky znamenalo, že by bol peňažný systém krajiny neudržateľný a zrejme by sa rozpadol.

Papierenský priemysel na Slovensku - rozvojové trendy a národohospodárske súvislosti

Tím pracovníkov KHP NHF vypracovali výskumnú štúdiu „Papierenský priemysel na Slovensku- rozvojové trendy a národohospodárske súvislosti“. Štúdia bola pripravená na základe požiadavky Zväzu celulózno - papierenského priemyslu Slovenskej republiky. V tomto článku prezentujeme niektoré zistenia vybrané z tejto rozsiahlejšej štúdie. Z pochopiteľných dôvodov nepracujeme s tými časťami štúdie, ktoré obsahujú dôverné informácie.

Karol Morvay
KHP, NHF, EUBA

Martin Lábaj
KHP, NHF, EUBA

Autormi výskumnej štúdie, na základe ktorej je spracovaný tento príspevok sú:

Mikuláš Luptáčik (vedúci projektu), Martin Lábaj, Karol Morvay, Erika Stracová a Richard Kališ.

1. K špecifikám v parametroch vývoja papierenského priemyslu v SR

V prvej časti sa venujeme vybraným zaujímavým špecifikám vo vývojových tendenciách v odvetví papierenského priemyslu. Poukazujeme na to, že:

- (1) Papierenský priemysel je v SR rastúcim odvetvím, hoci vývoj tohto odvetvia v európskych ekonomikách je značne heterogénny.
- (2) Papierenský priemysel v SR je lídrom v úrovni produktivity pri porovnaní medzi štátni strednej a východnej Európy (SVE). Pritom dosahuje mimoriadne parametre kapitálovej vybavenosti.
- (3) Činnosť tohto odvetvia je podstatne menej ekologicky náročná ako v minulosti.

Pri vyjadrení rastu odvetvia používame údaje o zmenách pridanej hodnoty (je to štandardný ukazovateľ výkonu). Aby sme sa vyhlili ovplyvneniu údajov o pridanej hodnote pohybmi cien, používame údaje vypočítané tzv. reťazením objemov. Takto možno pozorovať zmeny reálnych objemov neovplyvnené rastom cien. Vývoj papierenského priemyslu v jednotlivých európskych ekonomikách bol značne heterogénny. V období rokov 2004 až 2014 bol približne v polovici sledovaných krajín (konkrétne v štrnástich) zaznamenaný pokles

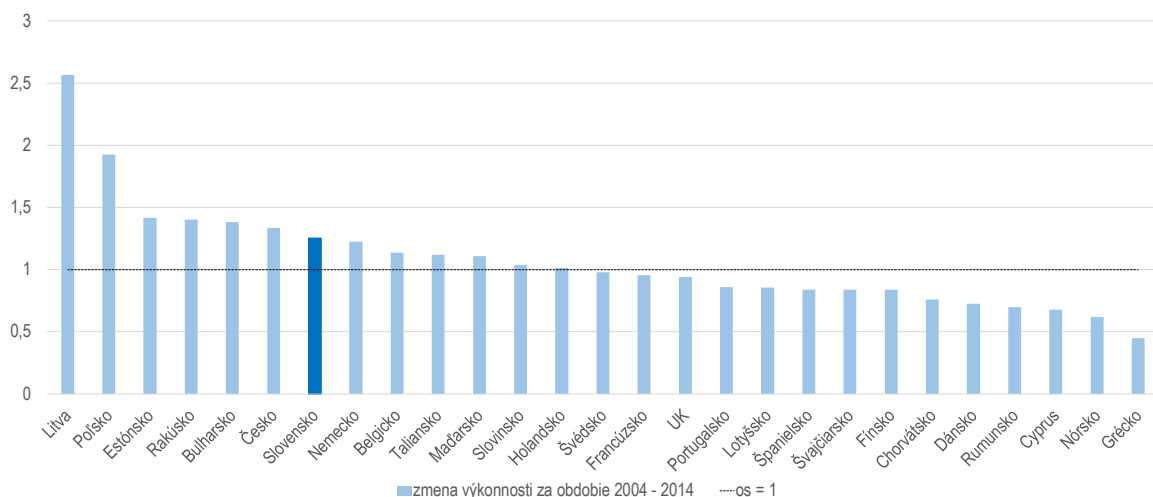
výkonnosti papierenského priemyslu, ale v druhej približne polovici (13 krajín) bol zaznamenaný rast. Vývoj v SR sa radí k tým priaznivejším prípadom (graf 1.1).

Na pomery priemyselnej výroby SR či celej ekonomiky SR však v prípade papierenského priemyslu šlo o pomalšie rastúce odvetvie. Priaznivejšie čísla tak vychádzajú z medzinárodného porovnania, menej priaznivé z porovnania v rámci domácej ekonomiky. Vzhľadom na heterogénny vývoj tohto odvetvia v štátoch EÚ je samotná existencia rastu v SR priaznivou správou.

Pozoruhodné úrovne dosiahla produktivita práce v tomto odvetví. Produktivitu práce vyjadrujeme ako vytvorenú pridanú hodnotu prepočítanú na pracovníka.

Zistili sme nasledovné skutočnosti:

- 1) Produktivita v papierenskom priemysle sa v európskych krajinách pohybovala medzi cca. 12 tis. eur na pracovníka (Bulharsko) až po 150 tis. eur (Fínsko, údaje za 2014). Produktivita v SR bola najvyššia spomedzi krajín SVE. V grafe 1.2 sú všetky štáty SVE napravo od pozície SR. Parameter produktivity papierenského priemyslu v SR tak s hodnotou 52 tis. eur na pracovníka v roku 2014 tvorila pomyselnú hranicu medzi vyspelými západoeurópskymi

Graf 1.1: Zmeny objemu pridanej hodnoty v období 2004-2014 (objem v roku 2004 = 1)

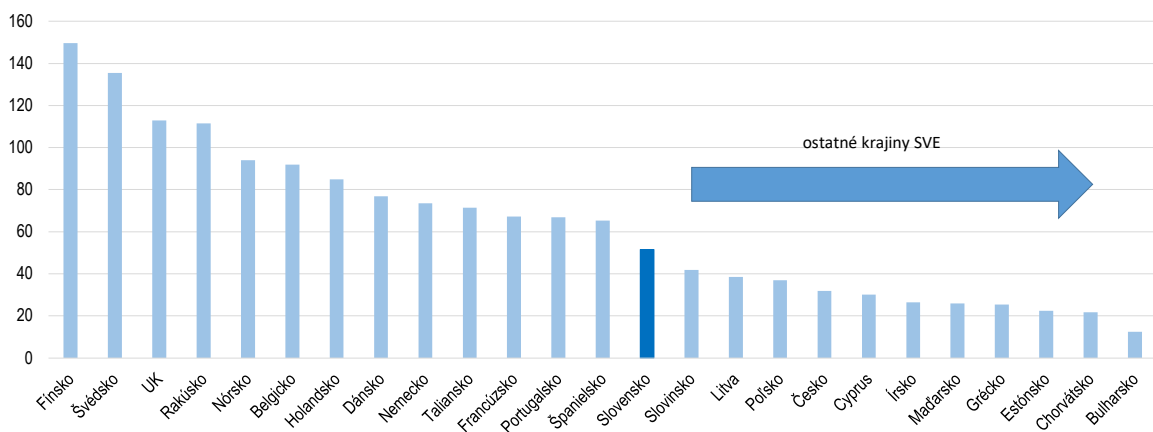
Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u

ekonomikami a ekonomikami SVE (hoci medzi štátmi SVE v grafe 1.2 sú roztrúsené aj Cyprus, Írsko a Grécko).

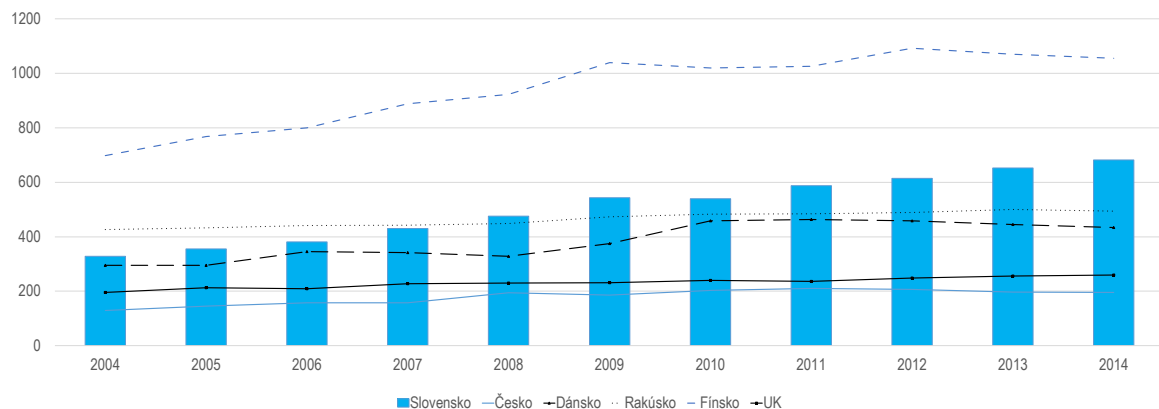
2) V papierenskom priemysle sa výrazne zmenšuje tzv. produktivná medzera (productivity gap) medzi vyspelejšími štátmi a SR. Produktivitnou medzerou sa označuje rozsah zaostávania produktivity v SR za produktivitou v najvyspelejších krajinách (dá sa jednoducho vyjadriť ako diferencia medzi produktivitami). Kým v roku 2000 bola produktivita v papierenskom priemysle v SR

na úrovni 30 % priemernej úrovne EÚ 28, v roku 2013 to už bolo približne 66 %. Odvetvie papierenského priemyslu tak prispievalo k zmenšeniu produktívnej medzery celej ekonomiky.

Pravdaže, k silnému zvýšeniu produktivity práce prispela aj redukcia počtu pracujúcich v tomto odvetví. V období 2004 – 2014 poklesla zamestnanosť v papierenskom priemysle SR o 20 % (o 1700 osôb). Pokles zamestnanosti v papierenskom priemysle bol v uplynulom období frekvencovaným javom naprieč

Graf 1.2: Produktivita práce v papierenskom priemysle (pridaná hodnota v tisícoch eur na zamestnanú osobu, 2014)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u

Graf 1.3: Vybavenosť práce kapitálom v papierenskom priemysle (fixné aktíva prepočítané na pracujúceho, v tis. eur)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u

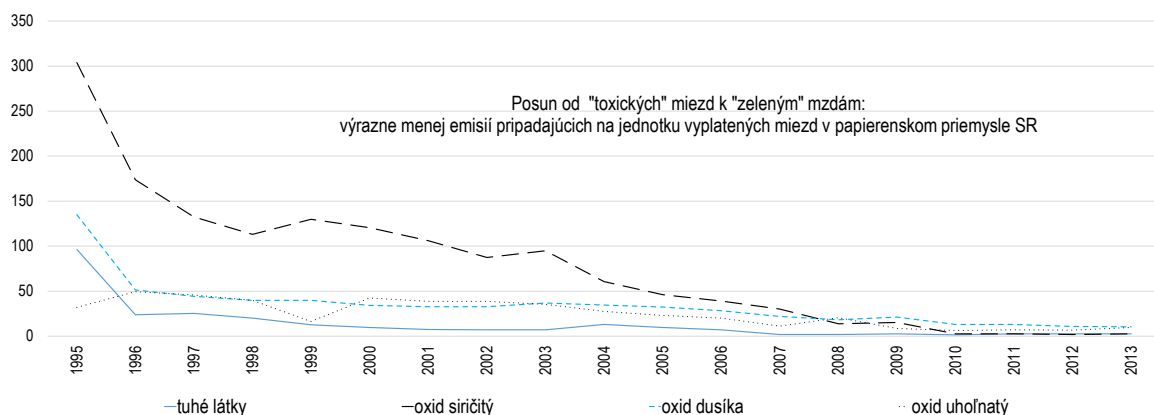
Poznámky: Zriedkavý obraz - vybavenosť práce kapitálom v papierenskom priemysle na Slovensku je vyššia ako v niektorých najvyspelejších ekonomikách.

Európou. Išlo zrejme o nevyhnutnosť kvôli rýchlemu zvýšeniu produktivity a zachovaniu konkurencieschopnosti.

Jednou z charakteristických črt bývalých tranzitívnych ekonomík bolo (a je) zaostávanie v kapitálovom vybavení. Táto tzv. podkapitalizovanosť bola vnímaná ako bariéra vyššej výkonnosti bývalých transformujúcich sa ekonomík SVE. Na vyjadrenie tohto problému využívame stav fixných aktív, vydelený počtom pracujúcich. Vypovedá o tom, ako je pracovná sila vybavená fixným kapitálom. Takto vypočítaný objem kapitálu na jedného pracovníka býva vo

vyspelejších ekonomikách podstatne vyšší ako v SR. Je pozoruhodné, ak je to v niektorom odvetví naopak: teda ak v SR je vyššia úroveň kapitálového vybavenia ako vo vyspelejších ekonomikách. Papierenský priemysel je takýmto odvetvím (graf 1,3).

Úroveň kapitálového vybavenia je významným determinantom úrovne výkonnosti. S rastom kapitálovej vybavenosti by tak mala rásť aj úroveň výstupu či úroveň produktivity. Je potom zaujímavé, že existujú prípady, ktoré sa z tejto logiky vymykajú: V Rakúsku je úroveň produktivity papierenského priemyslu vyššia

Graf 1.4: Emisie prepočítané na jednotku odmien zamestnancov (tony emisií na mil. eur odmien zamestnancov)

Prameň: vlastné výpočty podľa údajov Eurostat-u a Štatistického úradu SR

ako v SR, hoci kapitálová vybavenosť práce je už vyššia v SR! Znamená to potom, že investície do papierenského priemyslu v Rakúsku boli efektívnejšie (v zmysle, že umožňovali väčší nárast produktivity). Možno to aspoň čiastočne zdôvodniť tým, že investície v SR (ktoré tak navýšili úroveň kapitálového vybavenia práce) mali prínos predovšetkým ekologický a ich hlavným zmyslom nebola expanzia produkcie.

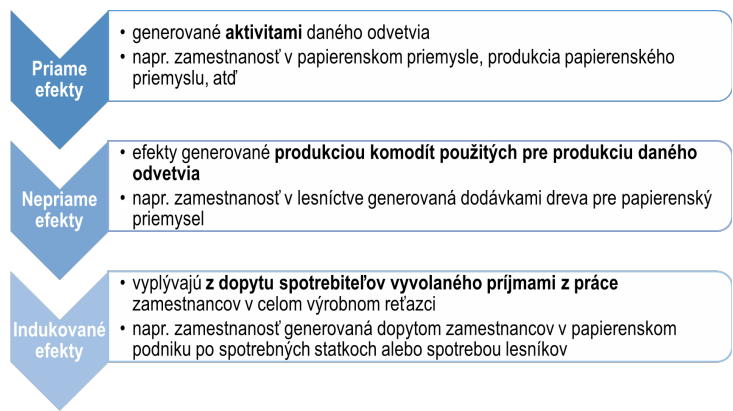
Produkcia aj príjmy vytvárané papierenským priemyslom v SR sa postupne stali „zelenšími“, boli postupne čoraz menej zaťažené škodlivosťami. Pre preukázanie tohto javu sme skonštruovali jednoduchý pomerový ukazovateľ: objem emisií na jednotku vyplatených miezd. Tento ukazovateľ spája v sebe sociálnoekonomický aj environmentálny aspekt. Použili sme údaje o emisiách vykazovaných podľa odvetví a vydělili sme ich objemom odmien zamestnancov. Kým v roku 1995 (najstarší dostupný vhodný údaj) na 1 mil. eur (resp. jeho ekvivalent v SKK) vyplatených miezd pripadalo 567 ton vypustených emisií, v roku 2013 to bolo už len 25 ton¹. Znamená to, že mzdy z tohto odvetvia prestali byť „toxické“ a stali sa „zelenými“, environmentálne udržateľnými. Tento posun nastal vďaka technologickým zmenám: nižšej emisnej náročnosti produkcie. Vyššie sme už spomínali, že masívne investície v tomto odvetví mali ekologický charakter (zabezpečovali udržateľnosť a konkurencieschopnosť výroby a ich primárnym cieľom nebola expanzia produkcie).

2. Národohospodárske súvislosti papierenského priemyslu

Národohospodársky význam odvetví a jednotlivých činností v ekonomike nie je daný len priamymi ukazovateľmi ich výkonnosti či produktivity, ale komplexnými väzbami s inými odvetviami. Z nich vyplývajú efekty pre produkciu, pridanú hodnotu či zamestnanosť generovanú nepriamo a indukované v iných odvetviach. V nasledujúcej schéme ilustrujeme tieto efekty na jednoduchých príkladoch.

Po zohľadnení vyššie uvedených efektov sa o papierenskom priemysle na Slovensku dozvieme viaceré zaujímavé skutočnosti, a to:

Schéma 2.1 Vysvetlenie priamych, nepriamych a indukovaných efektov

1) Konečná spotreba buničiny a papiera v hodnote 1 mil. eur generuje na Slovensku najvyššie priame a nepriame efekty na domácu produkciu spomedzi všetkých odvetví spracovateľského priemyslu.

Tabuľka 2.1: Vybrané výrobky spracovateľského priemyslu a ich efekty na produkciu, v mil. eur

Označenie v klasifikácii produktov	Názov	Efekty na domácu produkciu	Efekty na domácu a dovezenú produkciu
17.11	Buničina	2,11	2,93
17.12	Papier a lepenka	1,91	2,82
10	Potravinárske výrobky	1,76	2,58
17.2	Výrobky z papiera a lepenky	1,63	2,92
29	Motorové vozidlá, prívesy a návesy	1,60	3,88

Prameň: Vlastné výpočty na základe input-output modelu pre výrobky papierenského priemyslu.

¹ Pri sčítaní objemov tuhých látok, oxidov síry a dusíka aj oxidu uhľnatého, graf 1.4)

2) Konečná spotreba (jednej jednotky) buničiny a papiera má nadpriemerné celkové efekty na pridanú hodnotu vytvorenú v národnom hospodárstve Slovenska s výraznými nepriamymi efektmi na tvorbu pridanej hodnoty v ostatných odvetviach.

3) Celkovo, vrátane indukovaných efektov, generuje konečný dopyt po výrobkoch papierenského priemyslu viac ako 18 tisíc pracovných miest a viac ako 650 mil. eur pridanej hodnoty ročne.

4) Konečné použitie papiera v hodnote 1 mil. eur vytvára priamo a nepriamo pridanú hodnotu v domácej (slovenskej) ekonomike v hodnote 630 tisíc eur.

5) Jeden pracovník vo výrobe papiera generuje nepriamo 3 pracovné miesta v ostatných odvetviach slovenského hospodárstva. Po zohľadnení indukovaných efektov až 3,6 pracovných miest.

Skúmať efekty konečnej spotreby jednotlivých výrobkov na produkciu v iných odvetviach je dôležité kvôli tomu, že na takto nepriamo generovanú produkciu sú naviazaní ďalší zamestnanci, ktorých pracovné miesta ovplyvňuje. Pre zamestnanosť na Slovensku je zároveň dôležité, akú časť týchto nepriamych efektov vytvárame v domácej ekonomike, pretože dovoz vytvára zamestnanosť v zahraničí. A práve v týchto parametroch dosahujú výrobky buničina a papier nadpriemerne dobré výsledky. Z vývozu buničiny v hodnote 1 mil. eur je na Slovensku generovaná celková produkcia v hodnote 2,11 mil. eur a z vývozu 1 mil. eur papiera produkcia vyše 1,9 mil. eur.

Konečné použitie buničiny a papiera vytvára na Slovensku najvyššie efekty na domácu produkciu spomedzi všetkých odvetví spracovateľského priemyslu. Výrobky papierenského priemyslu generujú významné nepriame efekty na produkciu elektrickej energie a pary, lesníctva a ťažby dreva, a s tým súvisiace služby, ale aj na obchod, pozemnú dopravu, skladové a vedľajšie činnosti v doprave, či v službách v oblasti nehnuteľností.

Výroba buničiny a papiera generuje vysoké nepriame efekty na tvorbu pridanej hodnoty na Slovensku. Konečné použitie papiera v hodnote 1 mil. eur generuje priamo a nepriamo pridanú hodnotu 630 tis. eur. Výroba buničiny a papiera majú síce nízke priame koeficienty pridanej hodnoty, ale generujú veľké efekty na pridanú hodnotu v iných odvetviach.

Výroba buničiny a papiera je v porovnaní s inými výrobkami spracovateľského priemyslu relatívne menej dovozne náročná, čím vytvára pomerne veľké efekty na pridanú hodnotu nepriamo v iných odvetviach na Slovensku.

Konečné použitie výrobkov papierenského priemyslu v roku 2013 v hodnote 1 065 mil. eur generovalo priamo, nepriamo a indukovane produkciu v hodnote 1 971 mil. eur. Papierenský priemysel generoval na Slovensku v roku 2013 priamo a nepriamo 16 371 pracovných miest, pričom priamo zamestnával niečo vyše 7 000 osôb. Okrem toho generoval ďalšie pracovné miesta indukovane, tzn. cez spotrebu vyvolanú príjmami z jeho efektov v celom výrobnom reťazci. Po zohľadnení indukovaných efektov tak generoval viac ako 18 tis. pracovných miest. Pridaná hodnota vytvorená v papierenskom priemysle v roku 2013 predstavovala takmer

Tabuľka 2.2.2 Výrobky spracovateľského priemyslu s najvyššími nepriamymi efektmi na tvorbu pridanej hodnoty, z 1 mil. eur

CPA	Názov	Pridaná hodnota na produkcii (priamo)	Priamo a nepriamo vytvorená PH	Generovaný dovoz
17.11	Buničina	0,19	0,64	0,36
17.12	Papier a lepenka	0,25	0,63	0,37
10	Potravinárske výrobky	0,30	0,65	0,35
17.2	Výrobky z papiera a lepenky	0,25	0,51	0,49
29	Motorové vozidlá, prívesy a návesy	0,12	0,32	0,68

Prameň: Vlastné výpočty na základe input-output modelu pre výrobky papierenského priemyslu.

Tabuľka 2.3: Priame a nepriame efekty konečnej spotreby výrobkov papierenského priemyslu na zamestnanosť*

CPA	Spolu	Buničina	Papier	Výrobky z papiera
Priama zamestnanosť	7 044	669	1 787	4 588
Priama a nepriama zamestnanosť	16 371	1641	7118	7612
Nepriama zamestnanosť generovaná jedným zamestnancom	1,32	1,45	2,98	0,66

Prameň: Vlastné výpočty na základe input-output modelu pre výrobky papierenského priemyslu.

Poznámky: *po zohľadnení priemerného tempa rastu produktivity práce v rokoch 2014 - 2016 v ekonomike SR.

300 mil. eur, ale celkovo papierenský priemysel generoval pridanú hodnotu vyše 650 mil. eur, z toho 611 mil. eur priamo a nepriamo a zvyšných 40 mil. eur indukované.

V rámci papierenského priemyslu je viac ako polovica ľudí zamestnaná vo výrobe výrobkov z papiera. Vo výrobe papiera pracuje 1 787 zamestnancov. Zvyšok, 669 pracovných miest, je tvorených vo výrobe buničiny. Po zohľadnení nepriamych efektov konečného dopytu po týchto jednotlivých komoditách sa však obraz o generovanej zamestnanosti zmení. Kým priama zamestnanosť vo výrobe výrobkov z papiera je výrazne vyššia ako priama zamestnanosť vo výrobe papiera, tak priamo a nepriamo generuje výroba obidvoch komodít porovnateľné efekty na zamestnanosť. Výrobky z papiera generujú asi 7 600 pracovných miest, zatiaľ čo výroba papiera 7 118 pracovných miest. V priemere jeden pracovník v papierenskom priemysle generuje 1,3 pracovných miest v iných odvetviach. Detailný pohľad na jednotlivé komodity však odhalí, že tieto nepriame efekty sú ťahané nadol výrobou výrobkov z papiera, pri ktorých jeden zamestnanec generuje menej ako jedného pracovníka nepriamo. Naopak, jeden pracovník vo výrobe papiera generuje priamo a nepriamo 3 ďalších zamestnancov v iných odvetviach. Táto skutočnosť vyplýva z vysokej produktivity pri výrobe papiera a z vyššej pracovnej náročnosti ich hlavných dodávateľov a iných firiem v produkčnom reťazci, napr. v lesníctve alebo doprave.

Slovensku však generuje konečné použitie papiera výrazné nepriame efekty na zamestnanosť. Jeden pracovník vo výrobe papiera vytvára tri ďalšie pracovné miesta v ostatných odvetviach. Konečné použitie buničiny a papiera generuje na Slovensku najvyššie priame a nepriame efekty na domácu produkciu spomedzi ostatných odvetví spracovateľského priemyslu. Okrem toho má ich konečné použitie nadpriemerné nepriame efekty na tvorbu pridanej hodnoty v národnom hospodárstve Slovenska.

Pokles priamej zamestnanosti v spracovateľskom priemysle postihol aj papierenský priemysel. Vďaka nadpriemernej produktivite práce a vysokej previazanosti s inými odvetviami spracovateľského priemyslu a službami na

